

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

ROMAN SMĚTÁK

3. ročník – prezenční studium

Obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání a Anglický jazyk se
zaměřením na vzdělávání

**TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK A VÁCLAV HAVEL A JEJICH POJETÍ
DEMOKRACIE, POLITIKY A HUMANISMU – POKUS O SROVNÁNÍ**

Bakalářská práce

vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Tomáš Garrigue Masaryk a Václav Havel a jejich pojetí demokracie, politiky a humanismu - pokus o srovnání* vypracoval samostatně pod vedením vedoucího práce za použití literatury a dalších zdrojů uvedených v seznamu.

V Olomouci dne: .....

Podpis autora

Rád bych poděkoval panu PhDr. Petrovi Zimovi, Ph.D. za vedení této bakalářské práce, za dohled nad ní a za veškerou pomoc při jejím vytváření.

I. Úvod	5
II. Stručné životopisy T. G. Masaryka a Václava Havla ..	7
Tomáš Garrigue Masaryk.....	7
Václav Havel.....	9
III. Pojetí demokracie, politiky a humanismu u T.G.M. ...	11
Demokracie	11
Politika	15
Humanismus	22
IV. Pojetí demokracie, politiky a humanismu u V. Havla..	28
Demokracie	28
Politika	32
Humanismus	38
V. Pokus o srovnání	44
VI. Pedagogické a didaktické využití názorů T. G. Masaryka a V. Havla ve výuce společenských věd.....	46
VII. Prameny a literatura.....	49

I. Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem si vybral dvě významné osobnosti našich dějin - Tomáše Garrigua Masaryka a Václava Havla a jejich pojetí demokracie, politiky a humanismu. Rád bych vysvětlil, proč jsem si zvolil zrovna tyto dva politiky. Zaprvé, když jsem byl malý chlapec, nad stolem mého dědečka visely tři věci: kříž Ježíše Krista a dva obrazy. Na jednom byl portrét T.G. Masaryka a druhý tvořila fotografie Václava Havla. Později jsem se začal zajímat o to, proč na té zdi visí obrazy právě těchto dvou mužů. Začal jsem sledovat televizní pořady zaměřené na jejich životy, práci, ale i na dobu, ve které žili. Z knih a odborných článků v nejrůznějších časopisech a novinách jsem se dozvídal další souvislosti. Postupem času jsem pochopil, že můj dědeček věděl, proč si nad svůj psací stůl pověsit obrazy zrovna těchto dvou osobností. Pozvolna jsem přicházel na to, že tyto dva pozoruhodné muže lze bezesporu zařadit mezi největší postavy českých dějin. Mnozí lidé je řadí mezi takové veličiny, jakými byli Jan Hus, Jan Amos Komenský či František Palacký. Šířka i hloubka jejich osobnosti je mimořádná, jejich vzhlas doma i v zahraničí dosáhl už za jejich života téměř vrcholu. Masaryk a Havel v lidech evokují úctu, respekt a důstojnost. Proč to všechno? Jak T.G.Masaryk, tak V. Havel se stali prezidenty československé republiky v převratné době. Masaryk jako hlavní aktér vytvoření samostatného československého státu v roce 1918, Havel jakožto disident a vězeň totalitního režimu v roce 1989.

Přestože oba působili v různých dobách a poměrech, oba prezidenti byli aktivními spoluvůrci nových pořádků české země. Masaryk byl u zrodu nového státu a u přechodu od mocnářských poměrů k demokratickým, Havel zase usedl na Hrad za situace, kdy naše země zažívala návrat k demokracii po čtyřiceti letech komunistického režimu. Pro oba prezidenty je typické, že úřad nejvyššího ústavního činitele své země byl jen, možná logickým, vyústěním jejich celoživotní systematické, cílevědomé, po většinu života velmi strastiplné cesty. Masaryk i Havel se vyznačovali nezdolností v boji za pravdu, humanitu a demokracii. Masaryk nikdy neváhal bojovat za správnou věc a jít ve věci pravdy třeba i proti myšlení drtivé většiny národa. Během první světové války, kromě toho, že přednášel na londýnské univerzitě a stačil vytvořit samostatné československé legie, objel téměř celý svět a dokázal přesvědčit

nejvýznamnější státníky světových velmocí o potřebě vytvoření samostatných demokratických států. Havlova cesta na Pražský hrad vedla několikaletým vězněním v komunistických vězeních. Za vytrvalý boj za svobodu slova, vymahatelnost práva a celkové zlepšení životních poměrů zaplatil tento původním povoláním dramatik mnoha lety za mřížemi.

Domnívám se, že odkaz obou státníků nebude nikdy přežít nebo zapomenut. Jejich vidění světa, člověka a státu totiž vyvěrá ze samé podstaty lidství a ryzí humanity. Věřme, že stejně jako nám tyto nesporně mimořádné osobnosti závidí celý svět, tak i český člověk přece jen dokáže jednoho dne plně docenit jejich velikost a zásluhy o český stát.

II. Stručné životopisy se zaměřením na jejich práci v politice a humanismu

II.A Tomáš Masaryk se narodil 7.3.1850 v Hodoníně Terezii Masarykové, roz. Kropáčkové a Josefu Masarykovi, panskému kočímu. Po absolvování dvouleté reálky v Hustopečích začíná v roce 1865 studovat na německém gymnáziu v Brně. Z něj je kvůli rebelství vyloučen a studia dokončuje na akademickém gymnáziu ve Vídni. V roce 1872 maturuje a už tehdy se zapojuje do veřejného života. Protestuje proti papeži Piovi IX. a dogmatu o jeho neomylnosti. Masaryk se řadí mezi skupiny lidí, kteří protestují proti dogmatickému katolictví. V letech 1872 – 1876 studuje na univerzitě ve Vídni a 10.3.1876 se stává doktorem filozofie. (Herben, 1990, s. 5 – 31.) Tématem jeho doktorské teze je *Platon o nesmrtelnosti, jeho učení o duši*. Ve Vídni také předsedá Akademickému spolku studentů z Čech. Ve školním roce 1876 – 77 studuje filozofii a teologii na univerzitě v Lipsku, studuje zde protestantismus. Seznamuje se tu také se svou pozdější manželkou Charlottou Garriguovou. V roce 1879 se habilituje prací *O sebevraždě* na univerzitě ve Vídni docentem filozofie. Odtud odchází na podzim 1882 na pražskou univerzitu, kde se stává profesorem filozofie. Ve svých posluchačích se snaží rozvíjet hlavně zdravý rozum, optimismus, humanitu a duchovní rozměr života. V roce 1883 zakládá vědecký měsíčník *Atheneum* za účelem držet krok s vědeckým pokrokem v cizích zemích. (Čapek, 1969, s.82.) Jeho zásluhou se začíná vydávat *Ottův slovník naučný*. Již v této době se stává známým, a to i díky své odborné publikační činnosti. V několika svých pracích, kterými byli například *Česká otázka*, *Jan Hus*, *Karel Havlíček* nebo *Naše obrození* se zabýval českým národem, jeho klíčovými událostmi a osobnostmi. (Pecelt, 1937, s.4.) Své sociologické názory sepsal ve spise *Otázka sociální*. V díle *Ideály humanitní* projevils svůj nesouhlas s materialismem a naopak dal najevo své sympatie k sociálním hnutím. Eticky zaměřené je potom dílo *Mravní názory*. Světový věhlas Masarykovi zajistilo dílo *Rusko a Evropa*, které dokladuje jeho široký světový, kulturní a politický přehled. Rok 1886 vstoupil do českých dějin jako tzv. rok boje o Rukopisy. Masaryk byl mezi prvními, kteří tvrdili, že jde o falzifikáty, a že národní hrdost nesmí být založena na podvržených dokumentech. Chemický rozbor ve 20. století jeho domněnku potvrdil. 4.3. 1891 je Masaryk zvolen poslancem do říšské rady za mladočeskou

stranu, kde ve své památné řeči v roce 1892 požadoval samostatnost českých zemí. (Mlejnek, 2009, s.15.) V roce 1899 vystupuje Masaryk proti hysterickému, antisemitskému lidu, který požaduje trest smrti pro Žida Leopolda Hilsnera, podezřelého z vraždy Anežky Hružové. Proti Masarykovi se vzbouří i jeho vlastní studenti. Tato událost vstoupila do dějin pod názvem *hilsneriáda*. Masaryk požadoval spravedlnost a důkazy pro obviněného a bránil se přijetí teorie o tzv. rituální vraždě. Hilsner je odsouzen na doživotí. V roce 1968 se k vraždě přiznává bratr A. Hružové. (Bobíková, 2009, s.26.) Významný čin na poli humanity byla jeho intervenující záchranná akce 53 Chorvatů a Srbů před trestem smrti ve vykonstruovaném procesu za údajné podvracení monarchie. Masaryk se stává známým v celé Evropě právě když začíná 1. světová válka. T.G.M. odjíždí v prosinci 1914 do Itálie, následně do Ženevy, kde se zdrží následujících devět měsíců. Začíná vyjednávat s válčícími státy Dohody. Přijíždí za ním také docent filozofie, dr. Edvard Beneš. Je vytvořeno rozvržení sil: Masaryk odjíždí do Londýna, Beneš do Paříže. V Londýně zakládá Československou radu, nejvyšší exilový státní orgán. Přesvědčuje veřejnost o nezbytnosti československé samostatnosti. Za tímto účelem vydává deník *The New Europe*. V květnu 1917 odjíždí Masaryk do Ruska, aby pomohl vytvořit jednotné československé LEGIE, které otevřeně bojují proti Německu a Rakousku. Podaří se mu to, když naše armáda poráží v bitvě U Zborova 2.7.1917 početně silnější rakouskou armádu. (Herben, 1990, s.88.) Po příměří mezi Ruskem a Německem posílá čsl. armádu do Francie. Sám odjíždí v březnu 1918 do USA přesvědčit amerického prezidenta W.Wilsona, že nepožadujeme autonomii v rámci Rakouska Uherska, nýbrž plnou samostatnost. Na počátku září už uznává Anglie, Francie i USA československou armádu za jednotnou a spojeneckou a Československou národní radu za nejvyšší orgán svého národa. 18.10.1918 je vše stvrzeno písemně v rámci tzv. Washingtonské dohody, následkem čehož vzniká 28.10.1918 samostatný československý stát. Dne 14.11.1918 československé Národní shromáždění zvolilo T.G.Masaryka za prvního čsl. prezidenta. T.G.M. si užívá triumfální návrat do vlasti 21.12.1918. Jeho autorita téměř nezná mezí, vede zemi v nové éře, je hlavním iniciátorem budování celoevropského míru, stejně tak jako formování československé reformy či pozemkové reformy. Nová čsl. demokracie se vytváří převážně podle Masarykových not. Pro celou zemi je

proto nemilým překvapením den 14.prosinec 1935. V tento den je T.G.M. nucen těžkými zdravotními problémy abdikovat. Umírá na zámku v Lánech 14.září 1937. Pochován je tamtéž.

Václav Havel se narodil 5.10.1936 v Praze v rodině stavebního inženýra a podnikatele Václava M. Havla a Boženy Havlové roz. Vavrečkové. Z kádrových důvodů mu je znemožněno studovat na vysoké škole, opakovaně se nedostane ani Akademii múzických umění. V letech 1951 – 1955 je učněm a chemickým laborantem na Vysoké škole chemicko-technologické, zároveň studuje večerní gymnázium. Maturitní zkoušku skládá v roce 1954. Na podzim 1956 poprvé vystupuje na veřejnosti – na aktivu začínajících autorů přednáší rebelantský projev. Po povinné vojenské zkoušce nastupuje v roce 1959 po přímlově Jana Wericha do Divadla ABC coby jevištní technik, odkud odchází v roce 1960 do Divadla Na zábradlí.(Havel, 1990, s.490-491.) Zde pracuje po dobu následujících osmi let jako jevištní technik, později jako autor, asistent režie a dramaturg. V červnu 1965 přednáší na sjezdu Svazu československých spisovatelů kritický projev o diskriminaci spisovatelů. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let už je znám i v západním světě, a to zejména díky jeho divadelním hrám, které se hrají na předních západoevropských divadelních scénách. Stačí jmenovat například jména *Žebrácká opera*, *Largo desolato*, *Audience*, *Zahradní slavnost*, *Vyrozumění*, *Pokoušení*, *Horský hotel*, *Spiklenci* aj. V roce 1966 ukončil Havel dálkové studium na divadelní fakultě AMU, obor dramaturgie. V letech 1968-1970 vykonává funkci předsedy Kruhu nezávislých spisovatelů. Během okupačního týdne od 21. do 27. srpna 1968 se společně s Janem Třískou podílí na vysílání Čs. rozhlasu v krajském studiu v Liberci. (Havel, 1989, s.96-98.) Na podzim 1969 je obviněn z trestného činu podvracení republiky za podpis prohlášení odmítající normalizaci a následně je mu zakázána umělecká činnost. Podepisuje mnoho petic nesouhlasících s nastupující normalizací, účastní se několika demonstrací a manifestací. V roce 1974 pracuje devět měsíců jako dělník v trutnovském pivovaru. Na špatné poměry ve společnosti poukazuje mj. v dopise G. Husákovi ze dne 8.4.1975. Zdůraznil především společenský, kulturní a politicko-ekonomický úpadek země. (Mlejnek, 2009. s.17.) 1. ledna 1977 se stává jedním ze zakladatelů Charty 77, která nejprve slouží jako výzva vůči tehdejší moci

k dodržování Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ke kterému se stát zavázal v roce 1975 v Helsinkách.

V období od ledna do května 1977 byl držen ve vyšetřovací vazbě za činnost Charty 77. V dubnu 1978 se stává zakládajícím členem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Ve vykonstruovaném procesu s ostatními členy VONS je 23.10.1979 odsouzen ke čtyřem a půl letům odnětí svobody nepodmíněně. 7.2.1983 mu byl trest ze závažných zdravotních důvodů přerušen. V lednu 1986 je mu udělena Cena Erasma Rotterdamského. V roce 1987 píše dopis tehdejšímu tajemníkovi ÚV KSSS Michajlu Gorbačovovi, francouzskému prezidentovi Mitterrandovi. Jeho články o utopismu, politice, totalitarismu, literatuře a divadle uveřejňují londýnská periodika. Obrovského úspěchu se těší britská premiéra jeho hry Pokoušení na scéně Royal Shakespeare Company. (Havel, 1990, s.509.) V listopadu 1988 se stává členem Československého helsinského výboru. 10. 12.1989 promlouvá na nezávislé manifestaci v Praze na Škroupově náměstí. 16.1.1989 je zadržen Státní bezpečností na Václavském nám., kde chtěl položit květiny na uctění památky Jana Opletala. Je na něj uvalena vazba a do 17.května je vězněn. Po svém propuštění signuje petici Několik vět požadující mj. propuštění politických vězňů, svobodu slova, konec cenzury či zahájení svobodné diskuze o padesátých létech, Pražském jaru a následné invazi. (Gerová, 2009, s.53.) Poslanci Kongresu USA navrhnou Václava Havla na Nobelovu cenu míru. Na začátku tzv. sametové revoluce se Havel stává přední osobností Občanského fóra. Je hlavním vyjednávačem delegací při historickém jednání mezi opozicí a vládou. Dne 29.12.1989 je zvolen Federálním shromážděním prezidentem ČSSR, v roce 1990 ČSFR. 26.1.1993 zvolen prezidentem nově vzniklé České republiky. Mandát je mu obnoven také ve volbě 20.1.1998. Z prezidentské funkce odešel 2.2.2003.(Tabery, 2009, s.69.)

III. Pojetí demokracie, politiky a humanismu u T.G. Masaryka

Masaryk a demokracie

“Prezident osvoboditel” byl demokrat tělem i duší. Myšlenky demokracie prostupovaly celým jeho životem. Každá myšlenka, názor i čin nepostrádaly demokratické principy. Masaryk přikládal velký význam výchově demokratického občana ve škole, a tedy i na demokratický školský systém a demokraticky založeného učitele. Vzpomínal na doby svého dětství, kdy byli zejména venkovští učitelé poníženi svou finanční bídou natolik, že se potom mstili agresivním chováním na dětech ve škole. Zdůrazňoval, že škola, pokud má vychovávat svobodné, samostatné a sebevědomé lidi, musí tyto kritéria splňovat především učitelé. Kladl velký důraz na osobnostní požadavky na učitele, aby se dokázal vcítit do dětí, uměl vysvětlit látku a dále propagoval uvolnění více finančních prostředků do školství. Řekl, že vývoj demokracie závisí na vývoji školy. Zajímavé je Masarykovo srovnání amerických dětí s českými. Ukazuje na to, jak jsou američtí žáci sebevědomější a upřímnější, což je podle něj zásluha demokratického republikánského prostředí, ve kterém žijí. Na rozdíl od dětí vyrůstajících v mocnářských poměrech se cítí rovnoprávnější ve styku s dospělými a celkově nemají strach ze všeho možného, více si důvěřují. Učitel by proto podle T.G.M. měl být nositelem moderních demokratických hodnot, a to hlavně tím, že by měl sám demokraticky smýšlet. Bylo by záhodno, kdyby dokázal dětem vysvětlit rozdíl mezi monarchií a republikou. Učitel, který káže rovnost, měl by sám být svým žákům kamarádem, nikoli učitelem byrokratem, který se takového přístupu bojí, aby nepřišel o svou autoritu. Odkazuje na Komenského, který říkal, že je třeba odstranit odcizení mezi učitelem a žákem a přidat otevřenost a srdečnost. To je cesta k demokracii. Masaryk dále zmiňuje tutéž zásadu v domácí výchově. Je zastáncem takového typu rodiče, který jde příkladem, a tím si získává autoritu, nikoli křičením a hubováním. (Čapek, 1969, s.12-15.) Masaryk byl demokrat, tudíž velmi tolerantní k opačným názorům jiných lidí. Vždy zdůrazňoval, že pro člověka jsou důležité i názory lidí, se kterými nesouhlasí, protože díky nim získává větší pole podnětů k přemýšlení, navíc, i takoví lidé, se kterými nesouhlasíme, nás ovlivňují. Vyslovil rovněž myšlenku, že nejlepší a

nejrychlejší cestou k demokracii je mezilidské porozumění. Pokud bychom si uměli lépe porozumět, žili bychom v daleko demokratičtějších poměrech. Všichni podle něj chceme svobodu. Už menší počet lidí chápe, že svoboda není možná bez tolerance a vzájemného pochopení. Nejméně lidí to potom umí přímo aplikovat v každodenním životě. Poznat druhého člověka lze jen tehdy, kdy jsme schopni se vyvarovat lži, být k sobě navzájem pravdiví a upřímní. Tedy, pokud nejsme pravdomluvní a nenosíme v sobě lásku k bližnímu, nikdy se navzájem nepoznáme. Výše zmíněné hodnoty jsou také základem pro šťastné a harmonické manželství. Masaryk dále poukazoval na fakt, že demokracii si mnoho lidí mylně vykládá pouze v politickém kontextu. Tato skutečnost je podle něj omylem takových jedinců. Demokracii musíme chápat jako průsečík, kterým procházejí všechny roviny našeho společenského, politického, ale i osobního života. Potkává se zde tedy i rovnost hospodářsko-sociální, mravní, náboženská, zkrátka duchovní aspekty našeho bytí. (Pecelt, 1937, s.19.)

Z výše zmíněných Masarykových myšlenek je patrné, že demokracii spatřoval úzce provázanou především s etikou. Eticky pro něj demokracie znamenala politické uskutečňování lásky k bližnímu. Masaryk se domníval, že demokracie nejde nikdy dosáhnout stoprocentně. I v republikánských poměrech není možné dosáhnout absolutní demokracie. Uvedl to na příkladu, kdy parlament není schopen nebo nemůže rozhodnout. V takovém případě musí rozhodnout vláda a prezident, a to neomezeně. Nicméně, na rozdíl od monarchistických poměrů, tyto dva instituty podléhají zákonům a voličům. Další formou kontroly je parlament, stejně jako kritika novin. Právě v tom vidí Masaryk podstatu demokracie: ve svobodné kontrole a veřejné kritice. Masarykovo pojetí demokratické politiky je založeno zejména na mravnosti. Masaryk o tom říká: „*Všechno politické úsilí konec konců vychází z mravního úsudku, demokracie jest úsilí proti nadpráví, proti násilnosti.*“ (Masaryk, 1925, s.92.) Aristokracie takovým druhem násilí je a demokracie je právě bojem proti tomuto násilí. Demokratický politik by měl posuzovat skutky nejen věcně, ale i mravně. Masarykův pohled je takový, že jinak, než mravně nemůže být demokratická politika posuzována. Pokud by totiž základem politiky byla pouze moc, silná moc, a stala-li by se pravdou a současně právem sama o sobě, stala by se

politika něčím nelidským, nehumánním, neetickým. Masaryk přímo říká, že by se stala součástí zoologie.

Zamýšlí se také nad fenoménem revoluce. Z jeho slov vyplývá, že v demokratické společnosti je míra výskytu revolucí minimální. Masaryk byl přesvědčen, že odstraněním útisku národa národem a třídy třídou pozбудou revoluce na významu, což neznamena, že zmizí i revolučnost. Tu považuje Masaryk za určitého hybatele dějin, nositelku pokroku. Revolučnost je přítomna v každé nové myšlence. T.G.M. často uváděl, že protestantské země jsou více demokratické, než státy katolické. Protestantství přičítal zásluhu na tom, že odstranilo kněžskou aristokracii, celibát a celkově usilovalo o demontáž tradiční katolické hierarchie. Jelikož církev byla svázaná se státem, tímto vlastně demokratizovalo nejen církev, ale i celý stát. Protestantismus otevřel dveře pozdější politické demokracii kladením důrazu na osobní zodpovědnost, své vlastní svědomí a naopak odklonem od autorit a závislosti na nich. Za kolébku demokracie považoval zaprvé Anglii a její parlamentní systém a následně Spojené státy americké s klíčovou Deklarací lidských práv a svobod. Zajímavý vztah popisuje Masaryk mezi demokracií a Ježíšovým učením. (Čapek, 1969, s.261.) Láska k bližnímu, víra v nedotknutelnost jedinečné osobnosti, její nesmrtelnou duši a ideál obecné rovnosti jsou pro Masaryka jedním ze základů demokracie. „*Demokracie pravá, založená na úctě k bližnímu a k bližním všem, je uskutečňováním božího řádu na zemi.*“ (Čapek, 1969, s.261.) Masaryk odmítal komunismus. Byl si vědom toho, že je potřeba rozmanitých individualit, vynálezců a géniů. Postihováním různorodostí postihneme samotný život. Důležitá byla pro Masaryka zásada, že člověk nesmí být druhému člověku nikdy prostředkem. Demokracie je provázaný systém, kde podřízení a nadřízení tvoří organizaci, ne privilegované stavy. V demokracii nemají místo pánové, ale vůdci. První československý prezident připomínal, že demokracie nemůže být bez chyb, protože lidé nejsou bez chyb. Totéž platí o politických stranách. Ty nemohou být ničím jiným než obrazem jejich voličů. Bylo by také chybou si myslet, že demokracie lidi vychovává. Tuto roli výchovnou musí nejprve plnit rodina, škola, církev či literatura. Teprve těmito i jinými institucemi vychovaní lidé mohou tvořit demokratické poměry. Nejlepší recept na světový mír je demokracie.

Jeden z blízkých spolupracovníků Václava Havla Ivan Medek byl v jednom televizním pořadu dotázán, jak by stručně sestavil návod na demokracii. V této souvislosti řekl: „*Chovejte se slušně. Vždycky a za všech okolností.*“ Masarykův vztah k demokracii se formoval po celý život. Jako malý chlapec zažil velmi nuzné poměry na vesnici, kde ještě přetrvávaly nevolnické poměry. Tato zkušenost, spolu s nesmírnou inteligencí a získaným vzděláním z něj udělala moderního demokratického občana. Celé jeho životní směřování a snažení je podbarveno demokraticky. Je to ukázka uplatňování pravdy, rovnosti a spravedlnosti v praxi. Jak by asi pohlížel na české demokratické ovzduší dnes, v době, kdy si připomínáme dvacet let od znovunabytí demokracie? Domnívám se, že by se na jeho tváři spíše než jeho vřelý úsměv, objevily vrásky. Žijeme ve společnosti, kde člověk vyznávající hodnoty pravda a láska je zdrojem posměchu. Míra spokojenosti lidí s politikou je nejnižší za posledních dvacet let. Poctivý člověk, který je vůdčí, schopný a úspěšný, prospěšný společnosti a své vlasti dělající službu či kvalitní reklamu doma i v zahraničí je často terčem nenávisti lidí, kteří v jeho blízkosti trpí zřením vlastní malosti. Naopak hrdinou je v očích mnohých největší tunelář v polistopadové éře, t.č. zdržující se na Bahamských ostrovech. Morální autorita Masarykova formátu nám, zdá se, chybí. Měli bychom proto udržovat při životě alespoň jeho odkaz, mimo jiné si připomenout, že demokracie lidi nevychovává a že každý musí začít sám od sebe...

Masaryk a politika

Když se podíváme na ryze politickou část Masarykova díla, nemůžeme pominout jeho názorový vývoj ve věci samostatného českého státu. Masaryk byl po dlouhá desetiletí zastáncem autonomie českého národa v rámci Rakouska-Uherska. Jeho přesvědčení o tom, že jedinou cestou je úplná samostatnost, se zrodilo teprve na počátku první světové války. Masaryk byl v roce 1891 zvolen poslancem za mladočeskou stranu a o rok později přednesl ve Vídni na jednání říšské rady svůj známý projev. Mluvil v něm o právu českého národa na samostatnost a sebeurčení. Masaryk doslova prohlásil: „*Chceme se národně plně vyžít. Všechno, co národ může a má vykonat pro kulturu svou, státu a lidstva, chceme konat plně a zcela.*“ (Zouhar, 2008, s.9.)

V březnu následujícího roku znovu potvrdil, že jeho úsilí není motivováno snahou rozbít Rakousko-Uhersko. Při této příležitosti vysvětlil, co je jádrem České otázky, a tedy ospravedlněním těchto požadavků. Vysvětloval, že náš národ, který tvoří šest milionů obyvatel, který disponuje velkou hospodářskou silou, schopnostmi a pílí svých občanů, který je schopen se sám zdárně rozvíjet, má právo na sebeurčení. Upozornil, že takto vyspělý a po všech stránkách zdatný národ, národ s dlouhou historií a bohatým kulturním životem, nesnese už dlouho absenci možnosti uplatnit se jako politický stát. Dalším bodem Masarykovy České otázky je nesouhlas s národním radikalismem. T.G.M. byl až do první světové války přesvědčen, že odtržením od Rakouska-Uherska a vytvořením samostatného státu bychom si příliš nepomohli. Tento názor pramenil z jeho obav před rozpadem celého Rakouska-Uherska a následně před hegemonií Německa, respektive českého státu v jeho područí. (Zouhar, 2008, s.9.) Na vládu ve Vídni působil i jinými argumenty. Říkal například, že naše samospráva by prospěla celé říši. Národ, který je pod útlakem, překáží cizí vládě, čímž se zpomaluje vývoj daného národa i celé říše. Velký obrat v této problematice nastává u Masaryka, jak už bylo řečeno, během 1.světové války. Vše podstatné je vysvětleno v jeho díle *Nová Evropa* (1918). Zabývá se v něm velmi aktuálním problémem, tedy vznikem nových národních států. Mezi samostatnost takových států a všeobecnou politickou spravedlnost klade rovnítko. Československá otázka se tak pro něj stává otázkou světovou,

protože v praxi ověří, zda se v soudobé politice uplatňuje princip spravedlnosti. Zde se projevila Masarykova politická genialita. Dokázal z české otázky udělat otázku světovou, stejně jako přesvědčil Čechy a Slováky, že my na oplátku musíme přijmout světové problémy za své vlastní. Jako jeden z předních úkolů po vzniku samostatného státu viděl Masaryk potřebu drobné každodenní práce každého občana spočívající ve tvoření zodpovědné a bdělé občanské společnosti jako bariéry proti extremismu, nacionálnímu a sociálnímu radikalismu, ale i proti poraženectví a pocitům vlastní malosti. Zde se nabízí srovnání s Václavem Havlem, který za tytéž ideály bojuje celý život.

Politika byla v Masarykových očích neoddělitelně spjata s mravností a humanitou. Jeho pojetí vycházelo přirozeně především z jeho založení, ale také zde byl velmi výrazný vliv myšlenek Karla Havlíčka. Plně se ztotožňoval s Havlíčkovým odporem proti politikaření a zásadám typu 'účel svěť prostředky'. Není proto asi divu, že mnohokrát za svůj život odsoudil politické názory Nicolla Machiavelliho. Imperativ poctivosti dle T.G.M. nenáleží jen politickým stranám, ale i vládě. Jen vláda poctivá, bez ohledu na to, zda vládne v demokratických či aristokratických poměrech, je schopna dobře sloužit svým občanům. (Masaryk, 1929, s.89.)

Zajisté stojí za to, zastavit se u Masarykově smýšlení o socialismu. Nejprve je třeba říct, že socialismus byl pro Masaryka na prvním místě humanitní otázkou. Neopomíjel význam hospodářsko-ekonomický, ale ten pro něj nebyl tak zásadní. Masarykovo pojetí socialismu tedy spočívalo v lásce k bližnímu. Věřil, že pokud je socialismus schopen odstranit bídu, zajistit lidem práci a důstojnost, potom má mít v politické mapě světa své místo. Jak už bylo dříve zmíněno, Masaryk nevěřil v naprostou rovnost. Pokládal to za protimluv proti přírodě a samé podstatě lidství, které je ze své podstaty typické různorodostí a barevností. To, že vždy bude ve společnosti existovat hierarchie a lidé nadaní i méně nadaní, jakož i fakt, že ti úspěšní a méně úspěšní budou žít v jednom národě, pokládal za naprosto přirozené. Co ale zdůrazňoval, byla potřeba mravnosti, rovnosti a svobody. Požadoval demokratickou organizaci, pořádek a kázeň každého jedince. (Masaryk, 1929, s.94-100.) Komunismus nikdy nepřijal z mnoha důvodů. Zprvé byl proti myšlence odstranění soukromého vlastnictví. Tak jako další kritici komunismu poukazoval na

důsledek odstranění osobního vztahu vlastníka k jeho majetku. Pochopil, že to není dobré v zájmu hospodářského pokroku, efektivity práce a celkové motivace zaměstnance. Masaryk rovněž odmítal třídní boj. Tvrdil, že existence společenských tříd a různých stupňů mezi lidmi neznámá nutnost dramatického boje a z toho vyplývající násilnou revoluci. Existenci takových společenských rozdílů chápal jako přirozenou organizaci, danou historickým vývojem, tedy nic abnormálního nebo škodlivého. Revoluci, která nastoluje diktaturu, odmítal, protože podle něj diktatura je sice schopna odstranit některé špatné společenské jevy, nikdy ovšem nemůže být tvůrcem trvalých a pozitivních hodnot. Masaryk připouštěl pouze revoluci nenásilnou, tzv. revoluci ducha, mravů a názorů. Pokud má nastat obrat, významná politicko-sociální změna, musí nastat po dlouhodobém objektivním historickém vývoji, odborném výzkumu a poctivé práci.

Zmiňme zde také Masarykův postoj k liberalismu. Tomuto směru nejvíce vytýkal jeho lhostejnost k mravní a náboženské stránce života. Tyto složky byly pro Masaryka naprosto neoddělitelné od ostatních politických aspektů.

Náš první prezident definoval stát jako prostředek k budování Civitatis Dei. (Čapek, 1969, s.102.) Nejprve jsme si museli vybojovat politickou samostatnost, abychom posléze mohli jít svou vlastní duchovní cestou. Správný politik by podle Masarykových představ měl být jednotou několika složek. Na první místo stavěl rozum, z něhož pramení vytyčený cíl. K danému cíli se potom přidá cit a pevná vůle. Tyto složky by měly fungovat ve vzájemné harmonii. Nejsilnějším fenoménem je pro něj myšlenka a přísná, klidná a vědecká práce, opět v kombinaci s citem a vůlí. Upozorňoval na fakt, že politika je obsažena i v dalších oborech jakými jsou filosofie, sociologie, dějiny, státní právo, mezinárodní právo, ekonomie, statistika aj. Kupříkladu filosofie se potom podle něj snaží teoreticky o to samé, o co se snaží politika prakticky, tedy o celkový názor na život a na svět. I tuto zásadu je možno konfrontovat s praktickými činy T.G.M. Když v roce 1900 spoluzakládal Realistickou stranu, mezi její hlavní cíle patřila snaha zvědečtit politiku, přinést do ní více kritiky, stejně jako potřeba prosazovat politiku všekulturní, kterou Masaryk také nazýval *politikou nepolitickou*. Prezident osvoboditel také prohlašoval, že věří pouze konkrétním lidem, nikoli politickým stranám. Masaryk nebyl typem politika experimentátora

či nahodilého improvizátora. Politika pro něj byla určitou výslednicí předchozí dlouhodobé práce a vědecké činnosti, tedy jakýmsi vyústěním těchto činností. Hned vedle důrazu na vědu a rozum přiznává Masaryk velký význam humanitě ve vztahu k politice. Humanitu nelze uplatňovat v politice pouze tzv. katedrově, ryze teoreticky, ale důsledně prakticky i rozumově. Celý svět musí fungovat jako právní a spravedlivý systém. Masaryk byl také hlasatelem aktivity každého občana a jeho podílu na věcech veřejných. „*Reforma národního života začíná reformou názorů jednotlivce, reformou jeho nitra, jeho svědomí.*“ (Zouhar, 2008, s.12.) Dosažení lepšího, věcnějšího a duchovně hlubšího života je výsledkem neustálé drobné práce a stálého nezdolného zápasu za ideály, kterým věříme.

Masaryk se pochopitelně často zabýval údělem i úkolem malého národa. Tomuto tématu zasvětil i svou inaugurační přednášku na londýnské King's College v říjnu 1915. Tehdy prohlásil, že největším hříchem velkých států je podlehnoutí imperialistickým choutkám a touze po moci. Na straně druhé by však politici malých států měli zůstat realisty, přijmout jako fakt, že si jdou svou vlastní cestou a nesnažit se napodobovat velmocenskou politiku. Jako varovný příklad uvádí neschopnost Vídně a Berlína řešit problémy klidnou cestou, což podle něj uvedlo Evropu do války. (Opat, 2008, s.75-76.) Při zamyšlení o našem malém českém národě, se Masaryk domníval, že malá rozloha státu má i své výhody. Říkal, že díky malé rozloze našeho území se můžeme navzájem lépe znát, žít intimněji a celkově se v našem státě díky tomu cítit více doma. Opakoval, že nejdůležitější jsou houževnatost a cílevědomost. Obyvatelé malého národa musí pro úspěch podle Masaryka udělat mnohem víc, než ti z velkých států. Stručně řečeno, abychom byli vidět, musíme být hodně pracovití, abychom si udrželi nezávislost, musíme být stateční a nikdy se nedat. „*Nedat se, to je všechno.*“

„*Tož to ne.*“ Taková byla reakce T.G. Masaryka v prosinci 1918, když se dozvěděl, že by prezidentská funkce v sobě nesla pouze symbolický a reprezentativní význam a minimum kompetencí. Být po jeho, preferoval by americký prezidentský systém. Proti tomu se ovšem postavily politické strany, v čele odpůrců této vize stál sám předseda vlády Karel Kramář. Masaryk si vydobyl alespoň ústavní právo schvalovat návrhy vlády a parlamentu, účastnit

se vládních porad a vystupovat na schůzích parlamentu. (Mlejnek, 2009, s.14.) Velký význam samozřejmě přikládal i v prezidentském úřadu zahraniční politice. Poctivou a přehlednou zahraniční politiku pokládal za prevenci proti další světové válce. Odkazoval na Comta, která řekl, že vědění je základ předvídání. Proto Masaryk prosazoval důslednou státní i světovou koncepci. Cenil si zejména osobních vztahů a sympatií mezi světovými politiky. „*Sympatie a důvěra jsou lepší argument, než jakákoliv chytristika.*“ (Čapek, 1969, s.155.) Samozřejmě, že neopomíjel důležitý fakt, že dobré zahraničně politické vztahy jsou důležité pro hospodářství.

Masarykovi nebyl vzorem pro politický život jen Karel Havlíček, ale například i František Palacký nebo F. L. Rieger. Tyto myslitele ctil pro jejich schopnost výborně se orientovat v historii našeho národa, jakož i v aktuální politické situaci. Pouze takoví politici podle Masaryka jsou schopni stát dobře vést i do budoucnosti. Je totiž rozdíl mezi napsáním programu, což umí leckdo, a mezi skutečným uskutečňováním myšlenek a vedením národa v těžkých chvílích. Politik, který právě tohle dokáže, překročil důležitý předěl, a stal se státníkem. Kromě moudrosti by měl každý dobrý státník také disponovat určitou dávkou fantazie, protože bez té není dost dobře možné činit kroky a mít představu o jejich dopadech.

Masaryk často čerpal inspiraci ve světových dějinách. Pouze světová politika přesahující partikulární zájmy byla v jeho očích perspektivní a rozumná. Na základě vzdělání by si měli jednotlivé státy uvědomovat společné vazby mezi sebou. Vycházel opět z Palackého myšlenky světové centralizace. Poukazoval také na Kolárovu ideu vzájemnosti. Není proto divu, že patřil k předním zastáncům nově vznikající instituce Společnost národů.(Čapek, 1969, s.251.) Dále zdůrazňoval, že kosmopolitismus by neměl znamenat menší lásku k vlastnímu národu či rezignaci na zachování kulturní svébytnosti. Znalost ostatních národů přispívá kromě širšího osobního rozhledu také ke schopnosti lépe poznat národ vlastní. Evropu chápal jako celek silně determinovaný židovstvím a antickými hodnotami včetně její kultury. Pokud jde o historii českého národa, Masaryk viděl několik důležitých milníků. Zaprvé to byla vláda Karla IV., tedy panovníka, který se v roce 1355 stal římským císařem. Dále vyzdvihl nadčasovou politickou koncepci krále Jiřího z Poděbrad, který už

v roce 1464 přišel s konceptem určitého předchůdce Společnosti národů. Jak známo, husitství v českých zemích bylo vůbec první reformací v Evropě. Masaryk oceňoval, že právě české husictví otevřelo dveře dalším reformačním hnutím v Evropě. „*Luther se správně nazval husitou. Naše církevní reformace byla počínem vsutku světovým.*“ (Čapek, 1969, s.255.) Vše završil svým reformačním dílem Jan Amos Komenský. Osvícenství dle Masaryka dalo impuls výrazným učencům své doby typu Dobrovského, Šafaříka, Kollára, Palackého aj. k probuzení národní vzdělanosti a hrdosti. Revoluční rok poté přinesl novou éru spočívající v zakládání nových politických stran a formování nových směrů.

Přiznám se, že když mám začít psát o T. G. Masarykovi a pokusit se shrnout své dojmy a názory na jeho politické celoživotní dílo, nevím, ze kterého konce začít a také si nejsem jist, zda celkový dojem, který z tohoto velkého státníka mám, lze vůbec vtěsnat do slov. K. H. Frank, muž, který neměl respekt a úctu snad před nikým a před ničím, se při návštěvě Lán tiše zastavil před pracovním zesnulého T.G.M. a smeknul, aniž vstoupil dál. I taková drobná historka vypovídá o mnohém. Mnozí světoví politici označili právě Masaryka za největšího světového politika první poloviny 20.století a zejména za nejrespektovanější osobnost první světové války. Troufám si tvrdit, že v současné světové politice se nevyskytuje osobnost Masarykova formátu. Za poslední desetiletí otřásly světem nejsilnější vlny očekávání při příchodu nového amerického prezidenta Baracka Obamy. Každodenní rutina a závažné problémy současné doby ale sesadily Obamu z pozice bájného rytíře-zachránce na úroveň běžných státníků. Nejde ale pouze o problém USA. Ostatně která země dnes může říct, že nabízí světu osobnost, v jejichž schopnostech je kromě pozvednutí vlastního národa také přispět k celosvětovému pokroku? Zdá se, jakoby dnešní svět trpěl nedostatkem lidí typu Masaryka, tedy lidí ochotných zasvětit celý svůj život ideálům a transcendentním hodnotám. Lidí, kteří se nebojí riskovat i eventuální neúspěch, kteří jsou ochotni riskovat, že celé jejich úsilí bude zbytečné a že nakonec odejdou nepochopeni a poraženi, je opravdu poskrovnu. Stejně tak ubývá s rychlostí tání antarktických ledovců lidí, kteří v sobě mají tolik nadhledu, pokory a křesťanské morálky, jako T. G. Masaryk. Tedy jedinců ochotných trpět,

odříkat si téměř vše lidské a riskovat život v boji za vyšší celek, za vyšší ideál. U málokterého člověka také vidíme jeho činy v takové jednotě s jeho myšlenkami a slovy. Domnívám se, že tím nejlepším způsobem, jak ctít odkaz T. G. Masaryka a tím ho udržovat živým, není kladení věnců u jeho pomníků nebo lánského hrobu, ale snaha každého jednoho z nás chovat se a jednat alespoň trochu jako on. Je to utopie, ale představme si situaci, kdy každá rodina, jako základ státu, ctí a žije masarykovskými hodnotami. V takovém případě by nechybělo mnoho k uskutečnění Masarykova snu o Civitatis Dei...

Masaryk a humanita

Masaryk spatřoval jádro humanity a lásky k bližnímu především v rodině. Pro člověka v raném věku je rodina tou hlavní školou. Masaryk zastával názor, že dítě by nemělo být vychováváno nejrůznějšími příkazy, ale mělo by být formováno především tím, co doma vidí. Z toho lze vyvodit závěr, že Masaryk kladl důraz především na to, aby rodiče šli svému dítěti sami příkladem. Pro dítě je důležitý vztah rodičů k sobě navzájem. Neméně důležitý je také vztah dětí mezi sebou. Masaryk nepovažoval za vhodné, pokud je dítě jedináčkem. Sourozenecký vztah chápal jako předobraz dospělého života. Poukázal na častý jev, kdy starší bratr ochraňuje mladší sourozence, nebo když starší sestra opatruje mladší sourozence, a vžívá se tak do pocitů matky. Masaryk zmíněné zásady sám ve své rodině přísně dodržoval. On i jeho žena udivovali ve své době okolí svou moderností a praktičností při výchově dětí. Masaryk navíc dbal na to, aby pravidla platila pro všechny bez výjimky. Děti trestal, ale když udělal chybu, šel si sám stoupnout do kouta. Nadčasově na svou dobu, měli manželé Masarykovi rozdělené domácí práce. Profesor Masaryk kromě své práce stačil dětem vařit, krmil je a měnil plínky. (Bobíková, 2010, s.22.)

Masaryk byl toho názoru, že děti by měly vyrůstat neodděleně, chlapci a dívky dohromady. Kladl důraz na přirozenost. Podle něj by ubylo trápení v období prvních lásek, kdyby děti vyrůstaly už v dětství pospolu. Co se týče vztahu dvou lidí, byl zastáncem monogamie. Masaryk o tom řekl: „*Nejvyšší argument monogamie je láska.*“ (Čapek, 1969, s.76.) Byl zastáncem opravdové lásky, lásky bez výhrad, kdy dle jeho slov celý člověk miluje celého člověka a zůstává mu věrný až do smrti. Masaryk ale nebyl rezolutním odpůrcem rozvodů. Podle něj mělo být manželství svazkem lásky, nikoliv konvence nebo zvyku. Varoval však před zneužíváním rozvodů. Lásku společně se sympatií pokládal za největší mravní sílu, za zákon života ve vztahu dvou lidí, v rodině, ve státu a v celém lidstvu. Masaryk vycházel i z definice lásky tak, jak je uvedena v Písni písní. Podle této definice je láska silná, pravá v případě lásky muže a ženy pohlavně nezkažených, a stává se silou, kterou nezničí ani smrt. Zejména díky tomu, že udržuje život a rodí nové životy.

Zajímavé je také Masarykovo filozofické zamyšlení nad ideou života. Byl skeptický vůči Darwinově teorii, kterou pokládal pouze za jednu z forem historicismu a relativismu. Masaryk byl realista. Odmítal Darwinův selektivní princip boje o život. Byl toho názoru, že o skutečném vzniku nových druhů vědecky nic nevíme. Nevěřil jednak v evoluci dnešního člověka z množství pradruhů, jednak v jakoukoli nahodilost v utvářejícím procesu. Zastával teorii kreacionistickou, tedy stvoření člověka stvořitelem. K této problematice Masaryk řekl: „*Jak vidíte, bez trochy metafyziky se neobejdeme.*“ (Čapek, 1969, s.57.)

Masaryk jako věřící člověk nepovažoval za možné ztotožňovat pojmy náboženství a mravnost. Tvrdil, že mravnost znamená především poměr člověka k člověku. Náboženství je potom podle něj určitým východiskem a poměrem člověka k celému světu, především k bohu. Dalším souvisejícím aspektem je láska k bližnímu. Masaryk podotýkal, že láska musí být soustředěná, protože milovat nelze všechny stejně. Pravá láska podle něj musí být vzájemná a pozitivní. Není tedy správné nenávidět nepřítelů našich bližních, abychom jim pomohli apod. Cílem by mělo být to, aby člověk v sobě neměl nenávisť, ale pouze pozitivní lásku. Ve svém životě se řídil Kristovou myšlenkou neoplácet zlu dalším zlem. Na tomto místě je ale potřeba poznamenat, že Masaryk nikdy nebyl fanatickým pacifistou a připouštěl, že v životě nastávají situace, kdy nemáme jinou možnost, než se bránit silou. (Například ve válce při napadení nepřitelem.) Nicméně trval na tom, aby šlo vždy pouze o obranu a nikoli o další ofenzivu, která nutně plodí další agresi. Při jednání s nepřitelem byl zastáncem spravedlivého postoje k němu. Člověk podle něj nemusí každého milovat, ale měl by být ke každému člověku čestný a spravedlivý. Další vlastností lásky je její účinnost. Masaryk říkal, že milovat druhého znamená pro něj pracovat. S láskou také souvisí fenomén milování sebe sama. T.G.M. na tom neviděl nic znepokojujícího. Naopak, považoval to za naprosto přirozené, neboť už Kristus řekl: Miluj bližního svého jako sebe samého. Nicméně sebeláska by neměla znamenat vypočítavost nebo chytráctví, spíše by měla být schopností se o sebe dobře postarat. S tím souvisí i otázka individuality. Masaryk odsuzoval přílišné lpění na tom, co si o nás a našem životě myslí druzí, například sousedé. K tomuto tématu T.G.M. řekl: „*O to běží mít svůj úsudek, svoji osobnost, individualitu. Odhodlejme se být svými! Nežijme na cizí*

účet, na cizí svědomí.''(Masaryk, 1925, s.14.) Jak Masaryk prohlásil, humanitní ideál musí být praktický. V opačném případě je zbytečný. Vše, na co myslíme, musíme podle něj být schopni realizovat v praxi, jinak, byť sebelepší humanistická myšlenka nemá význam.

Za velmi důležitou považoval Masaryk jednotu mravnosti a vzdělanosti. V roce 1901 prohlásil, že citu se musí svítit rozumem. Odlišoval také skutečnou moudrost od mnohovědnosti: *„Učme se myslet. Být moudrý, o to běží. Mnohovědnost nás nespasí.*'' Masaryk dále dbal jak na rozvoj intelektuální, tak na rozvoj tělesný. Bylo by ale nepravdivé tvrdit, že Masaryk byl podporovatelem organizace Sokol pouze za účelem tělesné zdatnosti. V činnosti Sokola viděl především nositele a učitele myšlenky bratrství, ve které viděl budoucnost naší republiky, Evropy a lidstva jako celku. Připomínal, že organizace, jakou je Sokol, vychovává mladé lidi ke vzájemné úctě a toleranci bez ohledu na to, z jakého stavu kdo pochází nebo jakého dosáhl vzdělání. Masaryk považoval za humanitní program prostou poučkou: Nečinit jiným to, co sami od nich nechceme. Je nutné být opravdu člověkem.

Prezident Masaryk neuznával vzletné fráze a velké cíle co se lásky týče. Věřil v to, že láska znamená především vzájemnost, která nevyžaduje od druhého obětí. Byl skeptický k velkým mladickým ambicím, kdy mnozí lidé jsou ochotni za svou pravdu obětovat i život. Pro Masaryka byl takový čin příliš laciný. Daleko víc apeloval na mladé lidi, aby neplýtvali svými životy, ale aby místo toho vrhli své úsilí na studium a usilovný rozvoj své osobnosti za účelem žití kvalitního spořádaného života a rozvoje pravdy a lásky. Na toto téma Masaryk poznamenal: *„Drobná práce je skutečně praktická, konkrétní – ty velké činy heroické jsou obyčejně ve fantasmii a in abstracto.*''(Masaryk, 1925, s.42.) Člověkem skutečně moderním byl podle něj dělník. Podotýkal také, že je velmi důležité umět se radovat i z maličkostí.

Mnoho z Masarykových myšlenek bylo adresováno především mladým lidem. Snažil se v nich probouzet větší touhu po poznání i kvalitě života. Zdůrazňoval nutnost život naplnit, nežít ho jednostranně. Poukazoval na skutečnost, kdy se mnozí lidé bojí smrti, ale neuvědomují si, že svým povrchním způsobem života vlastně žijí pouze položivotem. *„Každý rok života*

má být, jako by člověk vystoupil o příčli na žebříku výš, '' prohlásil Masaryk. (Čapek, 1969, s.158.) Masaryk důrazně apeloval na každého, kdo je činný ve veřejném životě, aby pozitivně ovlivňoval mravní výchovu mládeže. Neměl na mysli pouze politiky, ale zejména denní tisk. Usiloval zejména o to, aby se mladí lidé již od dětství učili, že mravnost je základem všeho dalšího počínání. Zastával názor, že mládež musí mít čisté srdce, čistou hlavu a rovněž musí disponovat zdravým tělem. Bez toho není humanity. Na studentech vyžadoval abstinenci. Masaryk neschvaloval pouze pití alkoholu, které ničí zdraví, a tím i zdravého ducha, ale také se stavěl proti mrhání času vysedáváním po hospodách. Žádal mladé lidi, aby nepodlehli dojmu, že v pití alkoholu je krása života, protože nemůže být krásy tam, kde člověk ničí svou sílu a své zdraví. Mladý člověk na prahu života by měl mít také jasnou představu o tom, co chce dokázat. Neměl by být pasivním příjemcem událostí, ale naopak aktivním hybatelem dějů svého života.

Jak už bylo výše zmíněno, Masaryk byl velmi progresivní člověk i v rodinných otázkách a také v problematice postavení žen ve společnosti i v rodině. Jeho myšlení bych shrnul do dvou tezí. Zaprvé, ženu chápal jako naprosto rovnoprávnou bytost s mužem, a to rozumově, citově, mravně, nábožensky, politicky, hospodářsky, zkrátka ve všech oborech veřejného života. Jedinou výjimkou pro Masaryka byl fakt, že žena nemůže vykonávat určité práce, např. v armádě, z důvodů nedostatečné tělesné kondice. To platilo také v rodinné problematice. T.G.M. byl rezolutním odpůrcem a kritikem starých předsudků o tom, že žena je v domácnosti pouze služkou svého muže a prostředek k jeho pohodlí. Zastával názor, že žena a muž musí být partneři ve všech oblastech svého společného života. Ve svém důsledku to znamenalo spravedlivé rozdělení svých kompetencí v rámci rodiny. Na toto téma Masaryk prohlásil: „*Já nevím, proč by žena byla od přírody více matkou, než muž otcem – oběma přísluší stejný podíl na rodině.*“ (Masaryk, 1925, s.107.) Zadruhé, jedinou smysluplnou a morálně ospravedlnitelnou základní stavební jednotkou společnosti byla pro Masaryka rodina. Jen spořádaný rodinný život byl pro něj zárukou zdraví, spokojenosti a radosti ze života. V této souvislosti T.G.M. často používal termín 'manželství duší,' který si vypůjčil od anglické spisovatelky Elizabeth Browning. Myslel tím takové manželství, které stojí na sdílených

hodnotách a vzájemné úctě a lásce, nikoli na pohlavním pudu, který bývá některými lidmi za lásku zaměňován. Rodina byla v Masarykových očích skutečnou školou lásky k bližnímu. Právě díky rodinnému životu totiž jedinec ustupuje od svého přirozeného egoismu a stává se altruistou, miluje bližního svého. Díky přirozené touze po nesmrtelnost plodíme děti. V dětech žije náš nový život. Koloběh života aplikoval T.G.M. také na vztah rodič – dítě. Nejprve totiž dítě vyžaduje po svém rodiči práci a úsilí. Když vyrůstá v dospělého člověka, čím dál více mu pomáhá. Na stáří se role vymění. Staří rodiče se pro své děti stávají vlastně dětmi. Děti své rodiče také vychovávají a neustále je učí novým věcem, aniž si to rodiče někdy uvědomují.

Poslední část Masarykovy humanitní otázky bych chtěl věnovat jeho postoji k církvi a individuální víře. Již jako student zaujímal kritické, nedogmatické až osobité postoje. (Čapek, 1969, s.34.) Odmítal zejména určitý církevní formalismus a zejména mu vadilo pokrytectví při svaté zpovědi. Nelíbilo se mu, že hříšník se vyzpovídá a druhý den může hřešit znovu. Neztotožňoval se ani s církevním asketickým dualismem duše a těla. Nebyl zastáncem tělesné askeze, nepovažoval tělo za méně ušlechtilé, než ducha. Tvrdil jen, že nechce, aby byl duch ovládán a ubíjen zkaženým a slabým tělem. Pro Masaryka byl duchovním vzorem a učitelem Ježíš. Pouze on pro něj představoval ztělesnění lásky k bližnímu, dokonce i k nepříteli, což znamená nejčistší lidskost, tedy humanitu. Nejdůležitější pro T.G.M. byl fakt, že Ježíš lásku nekázal jen slovy, jako mnohé církve, ale stále ji vykonával v každodenním životě. Dal poselství milionům věřícím o tom, že pravá zbožnost prostupuje celým životem. Opravdová víra znamená neustálou naději, vděčnost, důvěru a také překonávání strachu před smrtí.

V dnešní době je velmi těžké najít člověka, který žije v souladu se svými morálními zákony v takové míře, jako žil Masaryk. Je evidentní, že Ježíš byl jeho skutečným vzorem v oblasti každodenní drobné usilovné práce pro své bližní. Byl to člověk nezlomný, velmi přísný nejen na druhé, ale především sám na sebe. Kdykoli to bylo nutné, neváhal obětovat své osobní zájmy ve prospěch většího celku. A že nastaly v jeho životě velmi tvrdé zkoušky jeho osobnosti. Jedna taková přišla během jeho exilového působení v Londýně během první světové války. Právě tam mu chodily z domova tajné zprávy o chystané

perzekuci jeho rodiny v Praze rakouskými úřady. Masaryk musel řešit těžké osobní dilema: Vrátit se domů a pomoci tím svým nejbližším, nebo zůstat v zahraničí a pracovat pro celý národ. Řešení bylo typicky masarykovské – rezolutní a nezlomné. Prohlásil: Nu což, je třeba bojovat za celý náš národ a osobní záležitosti musí v tuto chvíli stranou. Dnes něco takového zní téměř jako pohádka. I tato příhoda dokládá, proč byl Masaryk považován v době po první světové válce některými politiky za nejvýznamnějšího politika své doby na celém světě. My můžeme dělat jediné. Ctít Masarykův odkaz, a to nejlépe tím, že se jeho morálním kreditem necháme inspirovat v co nejvíce aspektech našeho vlastního konání...

IV. Pojetí demokracie, politiky a humanismu u Václava Havla

Havel a demokracie

Na začátku této části by se možná hodilo uvést, kdo byl pro Václava Havla vzorem na počátku jeho životní cesty a kdo pomáhal utvářet jeho demokratickou a zásadovou povahu. Byl jím jednak jeho dědeček Hugo Vavrečka, úspěšný redaktor, vyslanec, ministr propagandy či šéf zahraničního obchodu v Baťových závodech. Právě on kladl svým vnukům na srdce, aby vždy a za každé situace o něco usilovali. I díky těmto vlivům se v roce 1952 teprve šestnáctiletý Havel označil v dopise svému kamarádovi za *zastánce životní aktivity a velkého bojovníka proti pasivitě*. (Kaiser, 2009, s.33.) Dalším člověkem, který Havla v raném věku výrazně ovlivnil, byl básník a výtvarník Jiří Kolář. Havel se později svěřil, že Kolářův stolek v kavárně Slavii pro něj představoval „kazatelnu morálního imperativu“. Kolář, vězněný v letech 1952-1953 za svou protirežimní básnickou sbírku byl také prvním politickým vězněm, kterého Havel osobně poznal. Sám ho proto považuje za hlavní vzor jeho pozdějšího disidentství.

Pro Václava Havla byla vždy stěžejním tématem problematika občanské společnosti. Její činnost se snažil probudit v době svého disidentství, v dobách komunistického režimu, ale odkazoval na ni i během období po převratu ve funkci prezidenta. Politolog Jiří Pehe na toto téma poznamenal: „Havel vnímá společnost bez občanského rozměru jako tělo bez krevního oběhu.“ (Uhrová, 2002, s.3.) I v této oblasti se Havel nikdy neshodl s dnešním prezidentem Václavem Klausem, který je naopak proslulý svým despektem ke komukoliv, kdo není volen a podle něhož má být demokracie založena zejména na fungování politických stran, institucí a mechanismů. Havel se na sklonku komunistického režimu zamýšlel nad absencí občanské společnosti během totality. Vyslovil tehdy svůj postřeh o tom, že lidé v důsledku absence občanské společnosti mají tendenci delegovat své ideály a naděje na jednu či několik málo osobností, kterým věří, do kterých projektují své myšlenky, vize a touhy, které následně provolávají a kterým bezmezně věří, poněvadž jsou přesvědčeni, že jedině tito vyvolení jim dokážou pomoci. Poukazoval na situaci

v Polsku a osobnost Lecha Walesy. Václav Havel věděl, že jednou z takových osobností v naší zemi byl on sám.

Václav Havel byl syn z buržoazní rodiny, ale už v mladém věku mu vadilo mít jakákoliv privilegia. Nehodilo se to k jeho povaze. Ač mnozí lidé z jeho okolí tvrdí, že byl vždy člověkem, který všemu musel velet a který měl výjimečný dar dostat se do čela jakéhokoliv projektu, sám Havel na toto téma v roce 1989 poznamenal: *„Můj buržoazní původ ve mně probudil cosi jako sociální cit, totiž odpor k nezaslouženým výsadám, k nespravedlivým sociálním překradám, (...) ke každému ponižování lidské důstojnosti. Myslím, že všichni by měli mít, pokud možno, stejné šance. Jak jich kdo využije – to je ovšem už jiná věc.“* (Havel, 1989, s.11.) Můžeme tedy konstatovat, že Havel představoval již jako mladý muž demokraticky smýšlejícího člověka. Dalším podstatným předpokladem demokracie dle Havla byla vždy empatie každého člověka k tomu, co se děje kolem něj. Zdůrazňoval fakt, že pokud je ohrožena svoboda a důstojnost kdekoli na světě, je tím pádem ohrožena svoboda a důstojnost každého člověka, což je útok na samou podstatu lidství, a čímž je ohrožena budoucnost nás všech. V tomto duchu mluvil, když byl tázán na jeho pocity v souvislosti se širokou solidaritou během procesu s členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Těšilo ho zejména to, že lidé procitli, našli odvahu uvědomit si, že se vlastně nezastávají pouze „těch lidí,“ ale v podstatě sami sebe, protože v důsledku totalitní mašinerie můžou stát před soudem zítra právě oni. V Havlových očích nebyly demokracie a svoboda nějakým „darem z nebes,“ nýbrž hodnotami, které je potřeba si vybojovat, kterých je třeba si vážit, pečovat o ně a v případě nebezpečí jejich ztráty je zásadním způsobem bránit. Vždy deklaroval, že není možné přihlížet násilí a naivně si myslet, že se samo od sebe zastaví. Byl vždy přesvědčen o tom, že v krajním případě je nutné nasadit i život za záchranu jeho smyslu a hodnot jakými jsou demokracie a svoboda, protože v případě nečinnosti by hrozila ztráta všech výše zmíněných hodnot, a to nejen ve vztahu k jednomu konkrétnímu jedinci, ale i pro celé lidstvo. Demokratický stát by měl podle Havla respektovat především lidská práva, což je skutečná záruka míru. Naopak stát, který tyto hodnoty nesdílí, lze sám sobě, a tudíž nemůže být důvěryhodný ani pro ostatní státy. (Havel, 1990, s.85.) K myšlence občanství ještě dodal, že obnova občanské společnosti není

důsledek politické činnosti, ale její předpoklad, tedy alespoň měl by být. Podle Havla se naléhavost občanství nikdy nevyčerpá. Naopak, je vždy aktuální a také nedosažitelná stoprocentně, protože vyžaduje odvalu, vůli k pravdě a svědomí, vnitřní svobodu a nezávislost, stejně jako odpovědnost jedince k celku.

Václav Havel vždy hájil také další pilíř demokracie, a tou je pluralita. S komunistickým režimem nesouhlasil z mnoha důvodů. Jedním z nich byla skutečnost, že si uvědomoval mínusy absence plurality a konkurence v hospodářství. Upozorňoval na to, že bez plurality hospodářských subjektů a iniciativ, bez nejrůznějších soutěží, tržní konkurence, hospodářství výrazně stagnuje a upadá. Mnohé myšlenky nastínil Havel ve své známé eseji *Moc bezmocných* z roku 1978. V této době nebyl přesvědčen o tom, že by bylo správné vracet se k tradiční parlamentní demokracii. Byl přesvědčen o tom, že moderní člověk trpí jak na Západě (monopolním kapitalismem), tak na Východě (tzv. reálným socialismem). Volal spíše po určité existenciální revoluci, což mělo v praxi znamenat vymanění se z nadvlády techniky, která člověka podle něj zotročila, a obnovení přirozeného hlubinného světa. Občanskou společnost vtisknutou do podoby vznikající Charty 77 chápal jako určitý předobraz smysluplnějších post-demokratických politických struktur, které by v budoucnu mohly vést k lepšímu uspořádání společnosti. (Kaiser, 2009, s.159.)

Ve svém prvním novoročním prezidentském projevu v lednu 1990 mluvil mimo jiné o své představě demokratické republiky. Slíbil podporu postavení dětí, starých lidí, žen, nemocných, těžce pracujících, příslušníků národních menšin a všech jakkoliv handicapovaných občanů. Slíbil, že lepší potraviny nebo například zdravotnická péče už nebudou výsadou mocných, ale že musí být dostupné všem bez rozdílu. Na závěr shrnul svou vizi o republice jeho představ takto: „*Sním o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku, a proto má naději, že člověk poslouží jí.*” (Petráček, 2009, s.10.)

Ohlédli jsme se za prvním projevem V. Havla ve funkci prezidenta, zmiňme zde i jeho myšlenky o vývoji demokracie obsažené v jeho posledním

novoročním projevu z ledna 2003. Tehdy apeloval na občany, aby si uvědomili, že ač demokratický vývoj v naší zemi je nezvratný, naše úkoly nekončí. Prohlásil, že demokracie nespočívá jen v institucích, ale také v každém z nás, v lidském duchu a ideálech. Za prevenci proti oslabování demokracie považoval mimo jiné důslednou ochranu nezávislosti policie a justice, stejně jako „*stavění hrází*“ *bezohlednosti skryté za úsilím tvorby zisku*. V posledních letech svého prezidentství často varoval před rozhodováním úzkých bratrstev, v jejichž rukou bude soustředěna veškerá moc. K tomuto scénáři by podle Havla mohlo dojít v důsledku uzavírání společenského systému a pozvolnému ochromování života občanské společnosti.

Havel a politika

Václav Havel výrazným způsobem vstoupil do politického dění v roce 1975 napsáním kritického dopisu prezidentu Husákovi o špatném stavu společnosti. Poukazoval mimo jiné na to, že lidé utíkají od skutečných hodnot k materialismu, aby zapomenuli na všechnu hloupost a absurditu světa. O dva roky později vzniká Charta 77. Havel později přiznal, že on a lidi kolem něj si politiku potažmo disidentství nevybrali, ale politika si vybrala je. Hlavním motivem byla pro Havla snaha o to, aby nezapadly myšlenky všech protestujících lidí proti totalitnímu režimu.

Pokud jde o politické vidění světa, byl Havel formován dvěma osobnostmi. První z nich byl T. G. Masaryk. Byl vždy zastáncem tzv. "masarykovského socialismu", tedy chápal tuto ideologii spíše jako kategorii mravní, lidskou a poctivou. Havlovi bylo vlastní stát na straně utlačovaných, znevýhodněných a ponížených občanů, odsouzených ke služebnému postavení ve společnosti. Odkazoval na socialismus první republiky, kdy tento pojem neznamenal zestátnění průmyslu nebo kolektivizaci venkova, ale hlavně určité porozumění pro osud druhého. Dalším vzorem politického myslitele byl pro Havla filozof Josef Ludvík Fischer. Havlovi imponovala jeho myšlenka tzv. „kombinovaného vlastnictví,“ tedy existence vlastnictví soukromého i státního. Vliv teorie tzv. skladebné Fischerovy filozofie lze vysledovat i Havlově výroku o tom, že se považuje za dialektika a tudíž by byl pro sloučení dvou extrémů – monopolistického kapitalismu a marxistického komunismu – a následně vytvoření nového socialismu, který by v sobě nesl prvky obou. Odkazoval na USA, kde podobný trend ve své době pozoroval na příklad na situaci, kdy dělníci začínají řídit své továrny. (Kaiser, 2009, s.38.)

Rovněž můžeme vyzorovat další významné rysy Havlova politického myšlení. Jsou jimi jednak příklon k tzv. antropologické politice. Ta má fungovat nikoliv jako pouhá technologie moci či umění účelovosti, praktik a intrik, ale má být naopak jedním způsobem, jak hledat životní smysl, jak sloužit pravdě a starat se o bližní. Druhou charakteristikou Havlova politického myšlení je preferování konkrétních osobností a snaha určitým způsobem eliminovat nadměrný vliv politických stran. (Havel, 1990, s.57.) Smysluplnější by podle něj

bylo volit lidi, nikoliv strany. Ty by měly mít charakter pouhých klubů, ve kterých by si lidé vyměňovali a tříbili své názory. Strany by tedy neměly vůbec participovat na moci, což vede dle Havla vždy k jejich přílišné byrokratizaci, nedemokratickým praktikám a korupci. Havel si také celý život zakládal na své nadstranickosti a nepříslušnosti k jakékoliv ideologii.

Komunistickou vládu nekritizoval proto, že byla komunistická, ale proto, že byla špatná. K tomuto tématu se Havel vyjádřil např. takto: „*Nejsem na straně žádného establishmentu. Jsem prostě na straně pravdy proti lži, na straně smyslu proti nesmyslu, na straně spravedlnosti proti nespravedlnosti.*“ (Havel, 1990, s.21.) V 80. letech 20.století se Havel zabýval především kritikou tehdejších poměrů. Vadila mu především hluboká rezignace společnosti na možnost cokoliv zlepšit. Kritizoval vládu neosobní předimenzované byrokratické moci, která má dosah do svědomí a života každého jedince. Tedy vládu, která zdůvodní jakýkoliv skutek, nešttí se sáhnout k represím, vyvolávat v lidech permanentní strach. Poukazoval na fakt, že tento druh moci už není záležitostí několika politiků, ale že tato moc nutí každého jedince, aby na ní participoval, byť pouhým mlčením. Nemohl se smířit s faktem, že dřívějšího panovníka s konkrétní tváří a identitou, nahradil v totalitním systému spíše bezduchý aparátčík jako pouhá součástka mechanismu, mistr frází a manipulace, který nenese osobní odpovědnost k lidem jako ke svým bližním. Prohlásil, s odkazem na Václava Bělohradského, že totalitní moc je vlastně monstrem, které už neřídí lidé, ale které naopak lidi vleče svým vlastním pohybem někam do temného neznáma. Řešení viděl nikoliv v odstranění režimu, ale především v odstranění příčin jeho vzniku. Havel doslova řekl: „*Opakuji: je to velké memento soudobé civilizaci. Žádné zlo se ještě nepodařilo odstranit tím, že byly odstraněny jeho symptomy. Je třeba odstranit jeho kauzu.*“ (Havel, 1990, s.51.) Velmi mu vadila také tzv. normalizační šed'. Uvědomoval si, že totalitní moc se nesnese s jedinečností, proto potlačuje jakoukoliv pluralitu názorů, nepředvídatelnost, svéprávnost. Vítězí naopak stádnost a uniformita. V důsledku toho mizí osobité tradice, jedinečné lokální zvyky a postoje lidí. Život v totalitě plodí zestejnělé lidi bez vlastního názoru a vůle. Ze života se stává absurdní banalita. Havel se nepodíval nad tím, že jeden novinář odjel v 80. letech raději riskovat život do Libanonu, než aby psal o realitě v Československu. Chápal, že se mladému

svobodomyslnému ambicióznímu člověku nechce žít v zemi, kde vše směřuje k tomu, aby lidé žili ve stejném druhu panelového domu, ve kterém jsou všude stejné dveře, okna, výtahy, v bytech stejný nábytek, stejná televize a v ní stejný program. V zemi, kde se na ulici potkávají lidé ve stejném nevýrazném ošacení, dělají všichni podobnou nenaplňující práci, jezdí stejnou hromadnou dopravou. Pokud mají auto, tak téměř všichni stejný typ a tím autem potom jezdí za stejným druhem převážně povrchní zábavy. Člověk, který se vzbouří proti tomuto řádu, míří v lepším případě na okraj společnosti, v horším případě do vězení. Havel cítil sám na sobě, že tento způsob života vede k jeho zpomalení, k ochromení lidských emocí, tužeb i averzí, zkrátka tvoří z lidského života beztvarou hmotu, zaměnitelnou s existencí kohokoliv jiného. Nikdo si navíc není jistý před nikým a před ničím, a tento druh nepřetržitého strachu ochromuje člověka a jeho vůli k vlastnímu životu. Výsledek bylo podle Havlova líčení možno koneckonců vidět dennodenně. Na ulici chodili dle jeho mínění lidé s tvářemi bez výrazu, bez naděje, bez jiskry života. V obchodech a na úřadech k sobě byli lidé nevrlí. Z ulic zmizela radost, spontánnost, vřelost i otevřenost. Zkroušení, ustaraní a apatičtí lidé trpící často pocitem nicoty a prázdnoty se odpoledne zavřeli do svých příbytků a ulice večer zely prázdnotou. Východisko z reality totalitní politiky, kdy de facto politici jsou pouhými administrátory, kdy parlament vlastně není parlamentem a kdy je potlačeno veřejné mínění, viděl Havel v obnově ochoty lidí říkat pravdu a jasně artikulovat své názory. Zde odkazoval na výrok Jana Patočky o tom, že jsou věci, pro které stojí za to trpět. Naději a nástroj současně viděl v rozvoji občanské společnosti.

V díle *Do různých stran* se navrácí Havel ke spisu *Chvála bláznovství* od Erasma Rotterdamského. (Havel, 1990, s.94.) Zaujala ho jeho myšlenka o tom, že je zapotřebí mít odvahu a sílu, abychom se mohli stát blázny. Blázny v tom nejkrásnějším slova smyslu – tedy zkusit žádat se vší vážností změnu takzvaně nezměnitelného. Abychom našli sílu bojovat za správnou věc, i přes riziko ztráty existenčních jistot, kariéry apod. Zdůrazňoval, že i ta nejsvévolnější moc je mocí nad lidmi, a musí reflektovat způsob, jak se ti lidé chovají, jak myslí a jak se k této moci staví. Havla také iritovala tendence politiků k preferování praktických zájmů nad těmi obecnými. V knize *Dálkový výslech* to uvádí na příkladu, kdy západní politici po mnoho let kupují ropu od teroristy Kaddáfího a

dokonce mu ji pomáhají těžít. Pro pár barelů ropy tak podle něj riskují bezpečnost celého světa a rezignují na základní morální principy.(Havel, 1989, s.145.) V dopise Alexandru Dubčekovi z 9.8.1969 píše Havel mj. o svých představách o ideálním politickém jednání. Apeluje na něj, aby si uvědomil, že politická elita a její nastavené vzorce chování mají enormní dopad na chování celé společnosti. Statečná politika mobilizuje v lidech statečnost a naopak. Napsal také, že je nutno brát na zřetel důležitý fakt spočívající v tom, že faktická prohra nemusí být prohrou morální, a navíc morální vítězství se v průběhu času může obrátit ve vítězství faktické. Na druhé straně, morální prohra se nikdy nemůže přerodit ve výhru. Na závěr Havel Dubčekovi radí, že někdy je pro politika nejlepší cestou k úspěchu zapomenout na všechny politické ohledy a zájmy, analýzy a kalkulace a zachovat se prostě jako čestný člověk.

Po nástupu do prezidentské funkce v lednu 1990 proklamoval Havel snahu napravit stávající situaci, za které tuto funkci přebíral. Jednalo se zejména o tyto vážné nedostatky: průmysl vyrábějící produkty, o něž nebyl zájem, na druhé straně nedostatek žádaných výrobků, zastaralé hospodářství plýtvající energií, které přitom měla země rovněž nedostatek. Alarmující bylo podle něj také to, že země, která byla za první republiky hrdá na vzdělanost svého lidu, byla po čtyřiceti letech komunistického režimu na dvaasedmdesátém místě na světě v žebříčku vzdělanosti. Poukazoval také na nejhorší životní prostředí v celé Evropě či na nízkou průměrnou délku života. Nastínil také nový trend, se kterým přichází do světa velké politiky. Prohlásil, že se bude snažit, aby se politika stala i uměním nemožného, tedy aby přestala být pouhým prostorem pro intriky a podvody, ale aby se stala spíše uměním udělat lepším sebe sama i okolní svět. (Petráček, 2009, s.10.) Jedním z dalších bodů na pomyslném programu nastupujícího prezidenta byla také snaha o zachování společného československého státu a o dohled nad rovnoprávností obou států v každém ohledu.

Havel se při výkonu prezidentské funkce pravidelně vyjadřoval k politické situaci. 9.12.1997 přednesl v pražském Rudolfinu známý projev, ve kterém silně podrobil kritice celou Klausovu premiérskou éru. Kritizoval tehdejší stav společnosti, ve které, dle jeho hodnocení, převládalo přesvědčení o tom, že lhát a krást se vyplácí, že politici a celá státní správa je prorostlá korupcí. Vadila mu

také skutečnost, že politické strany začaly být ovládány podezřelými finančními skupinami. V říjnu 2000 bilancoval uplynulé desetiletí a poukázal na to, že během české ekonomické transformace zmizelo záhadným způsobem z podniků a bank stovky miliard, které nebyly zdaněny, přičemž za nejhorší na celé skutečnosti považoval Havel fakt, že za to nikdo nebyl stíhán a potrestán. (Bek, 2002, s.3.) Nesouhlas v Havlovy také vyvolávaly tendence ODS pod Klausovým vedením uchylovat se, podle něj, k lacinému populistickému nacionalismu.

Samostatnou kapitolou je Havlova zahraniční politická koncepce, zejména vztah ČR k Evropě a USA. Byl vždy zastáncem evropské sounáležitosti, už proto, že duchovní a politické dějiny převážně malých evropských národů jsou vzájemně propojeny. Ohrožení jednoho národa vnímal Havel vždy jako ohrožení důstojnosti a práva všech národů. Konstatoval také, že lidská práva se zrodila z evropských tradic a poprvé byla kodifikována ve Spojených státech. V roce 2002 v době diskuzí o blížícím se vstupu ČR do Evropské unie Havel prohlásil, že pokud si nechceme hrát na jakési chudší Švýcarsko uprostřed Evropy, nic jiného, než integrace, nám nezbyvá. Dodal k tomu následující: *„Myslím, že naším prvořadým cílem by mělo být poevropštění České republiky. Máme občas tendenci se přihrbít a starat se jen o svou zahrádku. Členství v Unii posílí naši odpovědnost za Evropu jako celek.“* (Kramer, 2002, s.10.) Měsíc před odchodem z Hradu definoval svůj pohled na Evropskou unii. Chápal ji především jako pole pro sdílení duchovních a kulturních hodnot a jako jedinečný projekt mírového soužití moderních států 21. století. Havel je také odpůrcem stále častějšího antiamerikanismu. Vždy zdůrazňuje, že to byla Evropa, kdo rozpoutal – i díky politice appeasementu - dvě světové války, a že jsou to právě Spojené státy, kterým vděčíme za to, že nakonec zvítězily demokratické mocnosti. Na USA se mu líbí také jejich nábožensky a vlastenecky založená společnost.

Havel se rovněž nikdy nebál vyjádřit se ke kontroverzním tématům a mnohdy v nich zastávat menšinová stanoviska. Odsuzoval například odsun Němců z českého pohraničí po 2. světové válce. Vadilo mu, že zvítězil nemorální princip kolektivní viny. Byl zastáncem toho, aby se posuzovala individuální vina. Navíc byl přesvědčen o tom, že šlo o pomstu, ne o trest, a že

Němci byli vyhnáni pouze kvůli příslušnosti k danému národu. Mnoho lidí, především z pacifistických kruhů, pobouřila Havlova podpora války v Iráku. Bývalý prezident k ní v září 2003 prohlásil: *„Domnívám se, že zásah v Iráku je morální, protože je to projev nelhostejnosti ke genocidnímu režimu vyvraždující vlastní obyvatelstvo.“* (Rakušanová, 2003, s.3.) Na podzim 2007 se v rámci probíhající diskuze o stavbě Národní knihovny podle projektu Jana Kaplického k celé situaci vyjádřil a vyslovil nesouhlas s nerespektováním výsledků veřejné demokratické soutěže. Dal při této příležitosti najevo rovněž nespokojenost s absencí koncepce urbanistického plánu Prahy. Podle jeho názoru je současný vzhled Prahy důsledkem toho, jak to dopadne, když se vše nechá na neviditelné ruce trhu. V květnu 2010 varoval před autoritativní zahraniční politikou Ruska, i ve vztahu k ČR, což uvedl na příkladu pohrůžkou Ruska o použití nukleárních zbraní v případě stavby radaru na našem území.

Havel a humanismus

Dalo by se zjednodušeně konstatovat, že Václav Havel stavěl svou koncepci humanismu na třech hlavních pilířích. Všechny tři jsou mimochodem shodné s těmi Masarykovými. Jedná se o důraz na morální jednání, aktivitu každého jedince a požadavek na život v pravdě. V průběhu své disidentské životní etapy apeloval Havel často na lidi v tom smyslu, aby pozvedli svůj hlas a nepřihlíželi mlčky tomu, s čím nesouhlasili. V tomto ohledu byl aktivní téměř nepřetržitě, jako příklad můžeme uvést situaci, kdy byl zavřený Ivan Martin Jirous a Havel organizoval podporu na jeho propuštění. Dalším, snad by bylo možné prohlásit, „havlovským tématem“, bylo jeho přesvědčení, že není možné upínat se na pomoc odjinud a pasivně čekat, že nám někdo pomůže, ale že si s mnoha problémy musíme poradit sami. Například na konci 80. let 20. stol. mluvil o tom, že lidé pouze pasivně čekají, až Gorbačov sesadí vládu, potom že třeba Havel dostane Nobelovu cenu, a potom, že třeba odstoupí Jakeš. V té době prohlásil: *„Lidi musejí pochopit, že mají něco udělat sami. Že jim svobodu nikdo nezařídí, když sami nebudou nic zařizovat. Když se nezačnou chovat jako občani, když nezačnou riskovat to drobné každodenní projevoování svého myšlení a vůle.“* (Gerová, 2009, s.100.) To samé tvrdil Havel o naději, kterou nemůžeme hledat v jiných, ale pouze v nás samotných. Naděje je podle Havla stav duše, orientace ducha, hluboce osobní východisko k životu. Důstojně žít a dělat dobré věci lze podle něj všude, i v totalitním vězení. Naopak beznaděj a prázdnota číhá taky všude, i v poklidných demokratických poměrech. Havel je přesvědčen, že síla má pramenit z člověka a jeho přesvědčení. Vše vychází totiž z nás. Svět je podle něj ztracen do té míry, do jaké je ztracen člověk sám.

V prosinci 1988 došlo k ničivému zemětřesení v Arménii. V ulicích se začaly tvořit skupiny lidí, které spontánně organizovaly humanitární sbírky. Havel kvitoval s povděkem, že se jedná o běžné občany, nikoliv o členy nejrůznějších organizací, protože to byl právě dle jeho názoru důkaz o tom, že se v Čechách po dvaceti letech začíná znovu probouzet humanismus a zájem o bližní kolem nás. Po celý život byl přesvědčen, že není možné zavírat oči před neštěstím jiného člověka či svízelnou situací jiného státu, protože neštěstí jednoho se týká všech, tím více v dnešním globalizovaném světě. Koncem roku

1988 se Havel zamýšlel nad existenciální krizí moderního člověka. (Havel, 1989, s.49.) Velké úskalí viděl ve skutečnosti, že žijeme uprostřed první ateistické civilizace. Člověku, který si osvojil pyšný antropocentrismus, nedochází, že odklonem od Boha či od jakéhokoliv duchovního nebo metafyzického vidění světa si vlastně komplikuje svou vlastní situaci, a svět se mu vymyká z rukou úplně. Hrozí riziko, že život bez víry v cokoliv se stane jakýmsi absurdním divadlem – tedy místem, kde naše lidství pozbude metafyzična a duchovna, pocitu věčnosti, což povede podle Havla k úplné ztrátě půdy pod nohama. Na druhé straně si Havel uvědomoval, že bez prožitku absurdity si člověk často nedokáže uvědomit, co vlastně v životě chce a jaký je smysl jeho bytí. V době těchto úvah ještě disident Václav Havel viděl východisko v duchovní obrodě každého z nás, zejména v přijetí odpovědnosti za chod světa – především uvědoměním si své zodpovědnosti k něčemu vyššímu, než jsme my sami. V takové obrodě spatřoval Havel naději, že si život zachová lidskou dimenzi, v němž pýcha nezničí vše přirozené, věčné a nepochopitelné. (Havel, 1989, s.14.)

Havel dále apeloval na to, aby člověk byl vždy mírou všech hodnot – aby například v hospodářství nepřebíjely jiné hodnoty ty lidské, aby nemizely lidské osobní vztahy nebo aby lidé vždy dělali smysluplnou práci, zkrátka aby ekonomika nebyla nadřazena všemu, i morálce a lidským potřebám. Jako nezbytný předpoklad k jakékoliv změně k lepšímu viděl Havel ochotu lidí obětovat něco ze svého osobního zájmu obecnému zájmu. Nepřekvapí proto, že se Havel vždy snažil řídit moudrostí o tom, že naděje není přesvědčení, že něco dopadne dobře, ale přesvědčení, že to, co dělám, má smysl, ať už to dopadne jakkoliv. Proto není divu, že ve své době vedl Havel spor s Milanem Kunderou, kterému oponoval, že smysl mají i počiny, které nemají okamžitý efekt, ale svým morálním jádrem se pravděpodobně zúročí v budoucnu. Převzal také za své motto Jana Patočky o tom, že skutečnou zkouškou člověka není, jak splní roli, kterou si vybral, ale jak splní roli, která mu byla osudem přisouzena. Toto motto si Havel pravděpodobně opakoval mnohokrát, zejména během čtyř let v komunistickém vězení mezi roky 1979 až 1983. On sám těch let nikdy nelitoval, protože byl přesvědčen, že než žít život bez cti, je lepší nežít vůbec. Navíc Havel o sobě tvrdí, že neumí nenávidět, tedy že v sobě nenesí

zášť ani vůči komunistům za ztracené čtyři roky života. Svým způsobem se dá prohlásit, že vězení byla pro Havla částečně jeho vlastní volba, protože komunisté mu nabízeli propuštění výměnou za okamžitou emigraci. Havel ji odmítl z morálních důvodů. (Havel, 1990, s.26.) Zaprvé nechtěl v krizové situaci opustit své přátele a také proto, že si byl jist svou pravdou a přišlo by mu zbabělé utíkat od jejího zastávání.

Havlův postoj k víře a náboženství je rovněž velmi osobitý. Není tzv. praktikujícím katolíkem, který chodí každou neděli do kostela. Na straně druhé, po celý život věří v něco tajemného a nás všechny převyšujícího. Chápe to jako určité ohnisko veškeré smysluplnosti a nejvyšší mravní autoritu. Věřící, že nic se neděje „jen tak samo sebou“, věří v milosrdnou věčnost, z čehož pramení jeho postoje, že má smysl usilovat o něco víc, než pouze o to, co se hned v daný okamžik vyplácí. Katolickou církev v bývalém Československu neuznával coby morální středobod. Vytýkal jí zbabělost, neschopnost využít svůj společenský potenciál a také tendenci k přehnaným kompromisům se státní mocí. (Kaiser, 2009, s.190.)

Havel také přemýšlel nad vlivem novověké vědy na člověka a došel k tomu, že moderní věda se snaží prorážet hranice přirozeného světa, který chápe jen jako pole předsudků, z něhož je třeba se probít na světlo objektivně verifikované pravdy, která bude pravdou lepší, nadsubjektivní, tedy pravdou objektivní a univerzální. Ale vše nejde racionálně vysvětlit. Havel varoval před snahou vše redukovat na techniku a opomíjet tajemný řád přírody a přirozený lidský svět s duchovním rozměrem. Uváděl příklad s kolektivizací venkova z 50. let 20. stol., kdy došlo k násilnému odklonu od přírody, tradic a lidských potřeb a vyhrálo přesvědčení, že vše víme lépe a budeme to dělat lépe. Člověk ale podle něj nikdy nad přírodou nemůže vyhrát. Absence pokory a respektu a naopak převaha pýchy a pocit neomylnosti musely být proto nutně potrestány v podobě neúspěchu celého projektu. Havel byl přesvědčen, že je v moci každého z nás vzdorovat anonymní, nelidské a neosobní ideologii moci, autoritativní vědě, člověka zotročující technice, systémům, aparátům a politickým heslům, a to především respektem k nepoznanému vyššímu bytí, pokorou k přírodě a tím, že se nebudeme stydět neúnavně stavět do popředí hodnoty z přirozeného světa, jakými jsou láska, přátelství, solidarita, soucit či tolerance. (Havel, 1990, s.56.)

Společným tématem T.G.M. i Václava Havla byl nesouhlas se sebevraždou. Člověk by měl dle Havla vždy jednat v souladu s morálním imperativem nad námi, který nám nedovoluje život svévolně opustit, ale zavazuje nás k převzetí životního břímě a k usilování o to, aby se svět i život stali lepšími. Podle Havla je nutné nevzdávat se, i kdyby všichni ostatní propadli beznaději. Pořád to není důvod k rezignaci, pokud silně věříme své myšlence.

V prvním prezidentském novoročním mluvil Václav Havel také o zkaženém mravním prostředí v naší zemi. Konstatoval, že jsme si zvykli něco jiného si myslet a něco jiného říkat, že se v nás usídlily bezvěrství a nezájem o druhého. Pojmy jako láska, přátelství, soucit či pokora ztratily svůj rozměr. Vzápětí dodal, že tyto jevy nelze svádět na nějaké „ty“ komunisty, ale že si sami musíme přiznat, že jsme se těchto věcí na sobě dopustili my sami. Apeloval na občany, aby nečekali od nové vlády nápravu těchto nešvarů, ale aby začali s nápravou sami svým každodenním postojem k životu, k sobě i ke druhým. Slíbil, že se pokusí docílit, aby politika - po vzoru Masaryka, Chelčického i Komenského - opět byla založena na mravnosti, aby byla výrazem touhy přispět ke zlepšení věcí veřejných. (Petráček, 2009, s.10.) Dále se zavázal k posílení humanizace vojenského života, s čímž souvisí zřízení náhradní vojenské služby. Uvedl, že za svůj přední úkol považuje posílit autoritu naší země ve světě tím, aby si nás státy vážily jakožto šířitele tolerance, spolupráce mezi národy a lásky k míru. Proto se rozhodl, že pozve na státní návštěvu papeže Jana Pavla II. a tibetského dalajlámu.

Je obtížné krátce zhodnotit složitou osobnost Václava Havla, stejně jako jeho životní dílo a odkaz, který nám po sobě tento neobyčejný muž jednoho dne zanechá. Život Václava Havla je plný paradoxů, absurdit, dramatických obrátů a kuriozit. Jedním z paradoxů je i fakt, že se náš bývalý prezident těší větší úctě v zahraničí, než v naší zemi. Důvodů vidím několik. Zprvé naprosto souhlasím s publicistou Vladimírem Kučerou, který o Havlovi prohlásil, že důvodem, proč Havla tolik lidí nesnáší, je fakt, že Havel byl a je člověk, který se nikdy tzv. „nenamočil.“ Zejména v dobách, kdy se „namočila“ většina z nás. Nastavuje lidem nemilosrdné zrcadlo již pouhou svou existencí. Mnoho Čechů se poté chová tak, jako ošklivá princezna z pohádky, která při pohledu do zrcadla ze zoufalství a zlosti označila viníkem své ošklivosti právě zrcadlo, a následně ho

rozbila. Václav Havel se stal předním reprezentantem své země. Po celém světě znají lidé jen málo Čechů. Ale můžeme si být téměř jistí, že mezi jmény, které si lidé vybaví v souvislosti s Českou republikou, bude jméno Václava Havla. Také proto, že se stalo synonymem pro demokracii, humanismus, lidská práva či nezdolnost ducha. Havel se těší úctě u zástupců světových politiků, ale i lidí z kulturní oblasti. Učí se o něm na prestižních světových univerzitách, jeho myšlenkami se inspirují filozofové, spisovatelé a ostatní intelektuálové na celém světě. Havel je často spojován se svým výrokem, že pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí. Je smutné až depresivní, že tak lidský a samozřejmý výrok se stal v naší zemi zdrojem posměchu ze strany tolika cynicky založených lidí, kteří chápou život jako místo, kde vyhrává lež a nenávist, a je to tak zřejmě normální. Člověk, který vyznává hodnoty jako pravda a láska, je módně zařazen do skupiny mezi tzv. „pravdoláskáře“, čímž je myšlen člověk naivní, nepraktický, pro dnešní život nepoužitelný a zejména takový člověk, který se vznášá kdesi v oblacích a káže cosi o takovýchto abstraktních nesmyslech. Z čehož vyplývá, že více než to, že se v této zemi těší malé úctě Václav Havel, mě velmi znepokojuje fakt, že jsou v tomto státě zdrojem posměchu humanitní hodnoty pravdy a lásky, které Havel celý život chránil a zastával. Jak nedávno – dle mého názoru zcela správně – napsal Václav Bělohradský, moderní euroatlantická civilizace stála vždy na dvou pilířích – na sociální solidaritě a na občanské společnosti. Tedy na hodnotách, které Havel prosazoval celý život. Když se podíváme na stav současné společnosti, vidíme, že se tyto dva pilíře demokracie dostávají na okraj společenského i politického zájmu. Velmi alarmující je zejména fakt, že vyrostla první porevoluční vyhraněně pravicová generace, která vykazuje převážně známky cynismu, sobectví a materialismu. Generace, pro kterou sociální solidarita je chápána jako sprosté slovo a občanská společnost termínem takřka neznámým.

Odkaz a životní dílo Václava Havla je pro naši zemi důležitější, než si myslíme. Tím spíš, že v současné době naše politická scéna osobností jeho formátu nedisponuje. Teprve tehdy, až Češi pochopí, na čem stojí skutečná demokracie, poctivá politika a ryzí humanismus – třeba v podání Václava Havla - teprve v tom okamžiku se stanou občany skutečně demokratického moderního státu 21. století. Státu, kde politika slouží rozvoji státu. Teprve tehdy budou žít

v zemi, kde reálně existuje stoprocentní svoboda slova a kde člověk - ale i stát - chápe, že jeho úloha je mimo jiné pomáhat svému bližnímu, nezavírat oči nad neštěstím druhého a být solidární ke znevýhodněným občanům, protože už zítra můžu být, řízením osudu, na místě potřebného já sám. Jedině tak bude náš stát bezpečným a důstojným místem k životu.

V. Pokus o srovnání

V zásadě se dá říct, že pojetí demokracie, politiky a humanismu u T. G. Masaryka i u V. Havla vykazují velmi podobné rysy. Samozřejmě musíme přihlídnout k časovému úseku, který oba tyto státníky od sebe odděluje. Nicméně oba muži byli celoživotní zastánci demokracie, a to ve všech ohledech lidského života, ne pouze na poli politiky. Snažili se dělat politiku jako službu, která skutečně slouží občanům a svému státu. Oba prosazovali myšlenky humanismu, mravnosti a morálky.

Podobné znaky můžeme vysledovat také u Masarykova chápání české státnosti. Ten viděl ve vzniku Československa otázku světovou, protože šlo o vyšší princip požadavku politické spravedlnosti. Podobně jako Havel tedy prosazoval ideje překračující hranice státu. Masaryk spatřoval budování české státnosti v každodenní drobné práci, v budování české občanské společnosti, která by měla sloužit jako bariéra proti radikalismu v jakékoliv formě, proti pasivitě a pocitům malosti. (Zouhar, 2008, s.11.) Netřeba znovu opakovat, že Havel stavěl celou svou politickou koncepci právě na „základech zdola“, tedy od lidí a celý život hlásal aktivní přístup k okolnímu dění. Oba politici tíhli spíše k osobnostem, než k politickým stranám. Částečně i z důvodu, že uznávali individuální zodpovědnost každého jedince a nelíbilo se jim schovávání se za stranický aparát.

Masaryk i Havel během svého života dokázali, že měli odvahu riskovat svůj život či své osobní pohodlí ve prospěch obecného zájmu, tedy státu. Masaryk riskoval své společenské postavení mnohokrát, například za tzv. Hilsneriády, kdy se proti němu obrátila nevole lidu. Svůj život a bezpečí své rodiny nasazoval i za 1. světové války během exilového působení v Anglii, ale zejména později v Rusku. Nikdy neuhnul ze svých cílů a neuchýlil se k zastávání osobních potřeb. Havel, který za své názory strávil přes čtyři roky ve vězení, například v roce 2002 prohlásil, že blaho země je pro něj víc, než jeho osobní klid. (Kramer, 2002, s.10.)

Možná bychom si mohli dovolit tvrdit, že v pojetí morálky a mravnosti Havel vycházel po celý život mimo jiné i z Masarykových myšlenek. Soudě i z toho, že na něj v této souvislosti často odkazoval. Kupříkladu hned ve svém

prvním prezidentském projevu z ledna roku 1990, kde nabádá občany k následování Masarykovy politiky založené na mravnosti. Důkaz o Havlově inspiraci Masarykem podává také kniha *Disident*, ve které Daniel Kaiser píše, jak teprve sedmnáctiletý Havel mluvil o mravnosti a morálce a obdivoval Masarykovo renomé na amerických univerzitách, kde se rodí stále více habilitačních prací o našem prvním prezidentovi. Společný postoj zastávali oba prezidenti také k sebevraždě. O Masarykově negativním postoji k sebevraždám zřejmě netřeba dlouze hovořit, postačí uvést známý fakt, že pro Masaryka bylo toto téma natolik zásadní, že mu zasvětil i svou habilitační práci *O sebevraždě* na vídeňské univerzitě v roce 1879, čímž se stal filozofem. Také Havel odsuzuje sebevraždu, protože je podle něj porušením mravního imperativu, který nám přikazuje zůstat naživu a pokoušet se svůj život i okolní svět změnit k lepšímu. (Havel, 1990, s.374.)

Podobné názory lze najít i v oblasti katolické církve a pohledů obou mužů na ni. Masaryk byl hluboce věřící člověk, nicméně na katolické církvi odmítal určitý církevní formalismus a zejména mu vadilo pokrytectví při svaté zpovědi. Nelíbilo se mu, že hříšník se vyzpovídá a druhý den může hřešit znovu. Neztotožňoval se ani s církevním asketickým dualismem duše a těla. Chápal, že člověk potřebuje určitou mysterióznost ke svému životu. Však také na toto téma prohlásil: „*Lidé nedovedou vidět velikost ve všech věcech. Každá nepatrná věc i událost nejvšednější je něco tajemného a ohromného.*“ (Čapek, 1969, s.237.) Havel tzv. praktikujícím katolíkem, který chodí pravidelně do kostela, nikdy nebyl, ale po celý život věří na „něco nad námi“, určitý počátek veškerého bytí, stejně tak je přesvědčen, že nic se neděje náhodou. Katolické církvi vytýká strnulost, neochotu flexibilně reagovat na společenský vývoj a během komunistického režimu jí měl za zlé zejména to, že nedokázala využít svůj společenský potenciál k tomu, aby pomáhala aktivizovat lidi k boji proti totalitnímu režimu.

VI. Pedagogické a didaktické využití názorů T. G. Masaryka a V. Havla ve výuce společenských věd

Na místě pedagoga společenských věd bych se studenty absolvoval exkurzi do lánského zámku, této příležitosti bych využil také k návštěvě Muzea T. G. Masaryka v Lánech. Přínosná by mohla být i prohlídka Masarykova muzea v jeho rodném Hodoníně. V Praze bych studenty vzal na Pražský hrad, především však do nedávno otevřené Knihovny Václava Havla, což je výstavní instituce, první prezidentská knihovna Evropě, navazující na tradici prezidentských knihoven v USA. Dokumentuje celkové životní dílo V. Havla. Archivuje veškeré jeho písemnosti, knihy, články, korespondenci, ale i zvukové nahrávky a videa. Kromě vydávání knih, organizování výstav, debat a odborných kolokvií, Knihovna Václava Havla rovněž pořádá speciální edukativní programy pro střední školy, díky nimž se mohou studenti blíže seznámit s osobou a dílem V. Havla, ale i s dobou před rokem 1989.

Nyní bych rád nastínil, jakým způsobem bych vyučoval téma těchto dvou významných státníků a jejich myšlenek. Jsem toho názoru, že naprosto nezbytným předpokladem učení se o konkrétních lidech, je znalost dobového kontextu, tedy historie 19. a 20. století. Jinými slovy, velmi záleží také na učiteli dějepisu, jak dobře dokáže studenty naučit tyto dějiny, zejména tím směrem, aby je studenti dokázali vnímat v souvislostech, ne pouze jako bezduchý slet faktů, které si neumí dále vysvětlit. Místo mechanického memorování letopočtů by měli umět vysvětlit, proč se daná událost v daném roce stala a co z ní vyplynulo pro další vývoj. Úkol pedagoga společenských věd vidím především v rozšiřování obzorů studentů. Rád bych je obohacoval o další podněty, na které v hodinách dějepisu není prostor. Prakticky to znamená učení srovnávací metodou o významných myšlenkách a literárních dílech, které za životů T. G. M. a V. Havla reflektovaly svou dobu, čímž výrazně ovlivňovaly tehdejší kulturní prostředí. Nedokážu si představit výuku bez moderních metod. Do výuky bych vnesl dva výrazné prvky, nezastírám, že jsem inspirován americkým školstvím. Zaprvé je to diskuze. Aktivní diskuze studentů se svým pedagogem, která by měla nahradit pasivní sezení studentů v lavicích, kteří se během vyučovací

hodiny nedostanou ke slovu, a v hodině se nudí. Jsem přesvědčen, že česká společnost se má pořád co učit, pokud jde o využití svobodné demokratické diskuze, která není osobním útokem na kolegu, jenž má jiný názor, ale pouze základním nástrojem pro výměnu názorů a obohacování se navzájem. Druhým významným prvkem v mé pedagogické činnosti by byla snaha přesvědčit studenty o potřebě číst a nepřetržitě se dále vzdělávat. Jsem odpůrcem povinné četby. Vím i ze své praxe, že tento způsob tlaku na studenty je neefektivní, protože studenti povinnou četbu zpravidla nečtou vůbec. Klíč je dle mého názoru jinde. Učitel musí studenty ke čtení umět motivovat. Dokázat jim, že sečtělost je minimálně stejně velkou devízou a předpokladem k úspěšné kariéře a hodnotnému životu, jako třeba ovládnutí světových jazyků. Vysvětlit jim, proč je pro ně čtení přínosné a nastítnit jim intelektuální plody, které z této činnosti budou v budoucnu mít. Láska ke čtení se musí pěstovat, a nejlíp tím způsobem, když jde příkladem svým studentům sám učitel. Snažil bych se své studenty seznámit s tzv. atmosférou doby, ve které Masaryk a Havel žili a tvořili. Seznámil bych je s podnětnou četbou, která jim pomůže chápat život a dílo obou mužů v souvislostech, protože nahlédnou do ducha jejich doby. S literaturou se dá pracovat různými způsoby. Jednou z možností je udělat seznam literatury, každý student si vybere jeden titul a udělá na základě díla referát pro třídu. Tento poněkud konzervativní způsob práce s literaturou nepokládám za úplně efektivní, na druhé straně jej ale nezavrhuji. Myslím si však, že by bylo přínosnější číst vybrané pasáže z knih přímo v hodině a následně o nich rovnou vést diskuzi. Učitel by měl být jednak přímým účastníkem diskuze, jednak osobou, která diskuzi moderuje a podává doplňující informace.

Rád bych uvedl pár příkladů literatury, o které jsem přesvědčen, že by byla pro studenty v tomto ohledu velmi přínosná. Z Masarykovy éry bych zařadil na seznam Čapkovy Hovory s T. G. M. Ferdinanda Peroutku, který je považován za nejvýznamnějšího představitele české demokratické žurnalistiky, a jeho stěžejní dílo *Budování státu* či divadelní hru *Oblak a valčík*. Následně by to byla dramata Karla Čapka, ve kterých varoval před negativními společenskými jevy a před hrozbou totalitních režimů. Jedná se zejména o díla *Válka s mlouky*, *R U R*, *Bílá nemoc* či *Matka*. Po studentech bych vyžadoval, aby

určili, před jakým druhem nebezpečí Čapek varoval, v čem byly Čapkovy myšlenky stejné s Masarykovými ideami a dále by měli popsat, zda se tyto hrozby později vyplnily a v jaké formě. Zajímavá je také Čapkova kniha *Zoon politikon*, která zprostředkovává jeho pohled na svět politiky. O složitém dvacátém století byly napsány - mimo jiné - dvě knížky, které komplexně shrnují tok dějin. Jsou jimi *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu* od Pavla Tigrida a dále dvoudílné *Moje šílené století* od Ivana Klímy. Studentům by tyto publikace měly pomoci k širší představě o dvacátém století. O komunistickém režimu napsal zajímavou stať Jiří Stránský, která vyšla knižně pod jménem *Komunismus po česku*. Určitě by neškodilo, kdyby studenti shlédli Stránského seriál *Zdivočelá země*. O zlomovém roku 1968 pro české dějiny píše poměrně poutavě Petr Pithart v knize *Osmašedesátý*. V období normalizace vzniklo mnoho pozoruhodných děl, které dokumentují absurditu doby. Jsou jimi koneckonců i divadelní hry Václava Havla - například *Audience* či *Vernisáž*. Nedýchateľné normalizační ovzduší spojené s neustálým policejním šikanováním poutavě popisuje Petr Šabach v knize *Občanský průkaz*. Dále bych poukázal na dva významné romány. Zaprvé na *Nesnesitelnou lehkost bytí* od Milana Kundery a také na *Český snář* Ludvíka Vaculíka. Atmosféru komunistických vězení lze nasát nejen z Havlových *Dopisů Olze*, ale také z dalšího autobiografického díla *Magorovy dopisy* od Ivana Martina Jirouse. Pozoruhodným dílem jsou rovněž deníkové zápisky Michala Horáčka pod názvem *Jak pukaly ledy*, které populární formou dokumentují období konce roku 1989, kdy se hroutil komunistický režim. Na sklonku roku 1988 sepsal Karel Hviždala knihu rozhovorů s Václavem Havlem o jeho životě pod názvem *Dálkový výslech*. Stejný autor poté vydal zajímavé dílo *Prosím stručně*, které čtenářům nabízí Havlovy postřehy nashromážděné během jeho třináctiletého prezidentského období, na němž se odráží vývoj v naší zemi po pádu komunismu.

Prameny a literatura

1. Bek, L. Letitá válka s Klausem. *Magazín Právo*, 2003, 1.2.2003. s.10.
2. Bobíková, L. Alice Masaryková s otcem krok nesrovnala. *Magazín Právo*, 2010, 13.3.2010. s. 22-24.
3. Bobíková, L. Kdo vycedil krev křesťanské panny? *Magazín Právo*, 2009, 28.3.2009. s. 24-26.
4. Čapek, K. *Hovory s T.G.M.* 7.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. 308 s.
5. Gerová, I. *Vyhrabávačky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2009. 203 s. ISBN 9788074320033
6. Havel, V. *Dálkový výslech*. 1.vyd. Praha: Melantrich, 1989. 179 s. ISBN 807023038
7. Havel, V. *Do různých stran*. 2.vyd. Praha:Lidové noviny, 1990. 527 s. ISBN 8071060003
8. Herben, J. *Chudý chlapec, který se proslavil*. 3.vyd. Praha: Česká expedice a DOLMEN, 1990. 126 s. ISBN 8085281031
9. Herben, J. *Malé historky o velkém muži*. 1.vyd. Praha: Melantrich, 1947. 140 s.
10. Herben, J. *T.G.Masaryk* .5.vyd. Praha:Sfinx, 1938. 439 s.
11. Kaiser, D. *Disident Václav Havel 1936 – 1989*. 1.vyd. Praha: Paseka, 2009. 280 s. ISBN 9788074320125
12. Kramer, A. Nechci hazardovat s pokusy při vytváření nové vlády. *Právo*. 2002, č.133, 8.6.2002, s.10
13. Masaryk, T.G. *Mravní názory*. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1925. 189 s.
14. Mlejnek, J. Tomáš G. Masaryk Václav Havel. *Reflex speciál*, 2009, podzim 2009, s. 12–23
15. Pavlincová H, Zouhar J. *T.G.Masaryk a česká státnost*. 1.vyd. Praha: Ústav T.G.M., 2008. 217 s. ISBN 8086142302
16. Pecelt, A. Zemřel největší z velkých, odešel náš osvoboditel, myslitel a vůdce. *Jas*, 1937, č. 39. s. 4.
17. Petráček, Z. Prezident Havel: Naše země nevzkvétá. *Lidové noviny*. 2009, č.302, 31.12.2009, s.10.

18. Rakušanová, L. Havel: Funkci? V životě už nikdy! *Olomoucký den*. 2002, č. 208, 5.9.2003, s.3.
19. Tabery, E. 20 let očima Respektu. *Respekt*. 2009, 16.9.2009, s. 3.
20. Uhrová, V. Oběd na Hradě rozdíl v názorech nesmazal. *Právo*. 2002, č.96, 24.4.2002, s.3.

Anotace bakalářské práce

Jméno a příjmení:	Roman Směták
Katedra:	Katedra společenských věd, PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011
Název práce:	Tomáš Garrigue Masaryk a Václav Havel a jejich pojetí demokracie, politiky a humanismu – pokus o srovnání
Název práce v anglickém jazyce:	Tomas Garrigue Masaryk and Vaclav Havel and their conception of democracy, politics and humanism – an attempt to compare
Anotace práce:	Práce se zabývá zmapováním vývoje obou osobností a završením jejich profesní dráhy v politice. Začíná životopisy obou politiků. Dále je rozdělena do tří kapitol, které se zabývají jejich pojetí demokracie, politiky a humanismu. Další kapitola je věnována pokusu o srovnání a závěrečná část se zabývá potenciálním využitím myšlenek Masaryka a Havla v pedagogické činnosti.
Klíčová slova:	Životopis, politická dráha, demokracie, humanismus, srovnání, pedagogické využití
Anotace v anglickém jazyce	The thesis deals with the development of both personalities and their careers that reached their peaks in politics. It begins with CVs of both politicians. The thesis is further divided into three chapters which deal with their interpretations of democracy, politics and humanism. The next chapter is dedicated to an attempt to compare and the final one deals with the usage of thoughts of Masaryk and Havel in the pedagogical work.
Klíčová slova v anglickém jazyce:	CV, political career, democracy, politics, humanism, comparison, pedagogical usage
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	51 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

